

Deputaten Huwelijk en echtscheiding

Echtscheiding en hertrouwen?

**Aanzet tot een nieuwe benadering
van echtscheiding, tucht en
hertrouwen**

**Populaire versie van het
echtscheidingsrapport dat geschreven
is voor de Generale Synode Zuidhorn
2002-2003**

Het auteursrecht van deze tekst berust hetzij bij de auteur, hetzij bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (vrijgemaakt). Voor alle zaken het auteursrecht betreffend kan contact opgenomen worden met het deputaatschap Generaal-synodale publicaties via: publicaties@gkv.nl.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in wat voor vorm of op wat voor manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen bij de wet gesteld.

Echtscheiding en hertrouwen?

Aanzet tot een nieuwe benadering van echtscheiding, tucht en hertrouwen

Populaire versie van het echtscheidingsrapport dat geschreven is voor de Generale Synode Zuidhorn 2002-2003

Vooraf

Een nieuwe benadering van de vragen op het gebied van huwelijk, echtscheiding, tuchtoefening en de mogelijkheid van hertrouwen na scheiding. Dat is wat dit boekje wil geven. Het beperkt zich niet tot de zogenaamde echtscheidingsteksten, maar het wil het geheel van de Schrift in beeld brengen. Centraal staat het kerkzijn naar de stijl van Christus' koninkrijk. Ook is er aandacht voor de cultuur waarin we als christenen vandaag leven. We moeten antwoord geven op vragen die vanuit het moderne leven op ons afkomen.

Dit boekje is geschreven op verzoek van de synode van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) in Zuidhorn (2002-2003). Op de tafel van deze synode lag het rapport *Echtscheiding*, geschreven door de daartoe aangewezen deputaten. Dit rapport is op de synode breed besproken. Een van de besluiten van de synode was: de bezinning te stimuleren op het terrein van huwelijk, alleengaan, huwelijksvoorbereiding, echtscheiding en de zin en status van de kerkelijke huwelijksbevestiging. Met het oog daarop moest er een verkorte, breder toegankelijke versie van het rapport komen. De bespreking op de synode moest daarin verwerkt worden.

Door deze publicatie als studierapport te laten verschijnen, voldoen de deputaten Huwelijk en echtscheiding (zo luidt de naam van het deputaatschap) aan deze opdracht. Het is de bedoeling in de kerken een breed proces van bezinning op gang te brengen rond het vraagstuk van huwelijk en echtscheiding. Deputaten hebben daarbij gekozen voor nieuwe invalshoeken, in de hoop te ontkomen aan een herhaling van zetten.

Inmiddels is ook een Raad van Advies in het leven geroepen waar kerkenraden met hun vragen over echtscheiding (en tucht) terecht kunnen.

Kerkleden en kerkenraden die kennisnemen van dit boekje, hebben wellicht behoefte om te reageren. Deputaten stellen commentaar vanuit de kerken zeer op prijs. Dit kan dan worden verdisconteerd in een rapport – met voorstellen – dat uitgebracht wordt aan de komende generale synode.

Reacties kunnen worden toegezonden aan het adres van deputaten:

Ir. K. Mulder, De Meesterproef 22, 3813 GL Amersfoort – email: huwelijkechtscheiding@gkv.nl

Namens de deputaten,
ds. H.J. Messelink
ds. H.J. Siegers

1 Een nieuwe benadering

In dit hoofdstuk geven we aan welke vragen er bij de kerken leven rond huwelijk en echtscheiding.

Binnen de Gereformeerde Kerken leven honderden gescheiden mensen. Ook zijn er velen die worstelen met of in een moeizaam huwelijk.

Voor veel kerkenraden is het een telkens terugkerend agendapunt: welk beleid voeren we in deze situatie van echtscheiding? Daarom komen ook vragen rond de tuchttoefening aan de orde: moeten we tucht oefenen, afhouden van het heilig avondmaal en zo ja, hoe lang moeten we dat volhouden? Hoe moeten we oordelen over een tweede huwelijk na scheiding en de kerkelijke bevestiging daarvan? Vragen waarop geen eenstemmig antwoord gegeven wordt.

Met bestaande regels kun je niet alle situaties aan. Dat is lastig voor ambtsdragers. Zij voelen zich vaak onmachtig. Maar deze onmacht is vooral moeilijk te verteren voor mensen die in een echtscheiding verwickeld zijn of na veel strijd en moeite gescheiden zijn.

De generale synode van Leusden 1999 stelde een studiedeputaatschap in voor de vragen rond echtscheiding en hertrouwen. In de opdracht die het deputaatschap meekrijgt, ligt de nadruk op twee punten. Allereerst moeten de knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond echtscheiding en hertrouwen in kaart gebracht worden, waarbij ook richtlijnen, die de vorige synode (Berkel 1996) had vastgesteld, vanuit de praktijk een evaluatie moeten krijgen. Daarnaast is opdracht gegeven voor nadere bezinning op de gerezen vragen.

De knelpunten zijn in beeld gebracht o.a. door een enquête onder verschillende gemeenten. De bezinning betekent dat eerst in kaart is gebracht welke vragen er zijn rond het verstaan en het toepassen van de Bijbel in onze tijd en cultuur. Vervolgens is onderzocht welke uitgangspunten er zijn in de discussie rond echtscheiding. Hoe gaan we met de bijbelse regels om? Welke gronden voor echtscheiding zijn er en welke overtuigingen liggen er achter verschillende standpunten? Met als fundament een zelfstandige uitleg van diverse passages uit de Heilige Schrift is getracht een eigen benadering van de problematiek te ontwikkelen.

Hier volgt alvast een korte samenvatting van dit boekje.

1. Uit het onderwijs van Jezus Christus blijkt dat echtscheiding en hertrouwen niet passen bij de stijl van het koninkrijk.
2. Sommige vragen krijgen in het onderwijs van de Here Jezus geen direct antwoord, want Hij gaat niet in op alle vragen rond overspel en echtscheiding.
3. De algemene regels van Jezus (zie 1) worden door de apostel Paulus toegepast in nieuwe situaties, die ontstaan waar de kerk met het evangelie de wereld ingaat. Dit betekent dat er nadere richtlijnen voor concrete situaties gegeven worden.
4. In de afweging van de vragen rond echtscheiding moeten meer gegevens uit de Schrift betrokken worden dan alleen de directe richtlijnen over huwelijk en echtscheiding. Heel de Schrift spreekt mee. Bovendien moet de toepassing van deze richtlijnen een duidelijke plek krijgen binnen het leven van de christelijke gemeente.

2 Stand van zaken en knelpunten

We brengen in dit hoofdstuk in kaart hoe de kerken tot nu toe omgaan met de problematiek van scheiden, we geven een korte typering van de tijd en cultuur waarin we leven en we komen uit bij een aantal vragen.

2.1 Enquête

Een van de opdrachten aan deputaten was: inventariseren van knelpunten in het pastoraat en het kerkenraadbeleid rond scheiden en hertrouwen. Daarbij moesten ook de door Leusden vastgestelde uitgangspunten en richtlijnen worden geëvalueerd.

Hiertoe is een dertigtal kerken benaderd, waarvan er achttien gereageerd hebben door het invullen van de enquête. Hierin werden vragen gesteld o.a. over het aantal echtscheidingen, bekendheid met de landelijke richtlijnen en over knelpunten in het beleid. Hier volgen enkele conclusies uit het onderzoek:

1. De richtlijnen van Berkel bieden onvoldoende houvast in allerlei concrete situaties. De kerken hebben behoefte aan duidelijkheid over wat nu wel en niet kan en mag.
2. Er is ook behoefte aan meer duidelijkheid over de echtscheidingsgronden. Zijn ‘overspel’ en ‘verlating vanwege het geloof’ de enige gronden die toelaatbaar zijn? Er moet meer helderheid komen over wat onder de uitdrukkingen ‘verlating vanwege het ongelooft’ en ‘kwaadwillige verlating’ valt.
3. Er leven veel vragen over toepassing en opheffing van de tucht, vooral bij het doorzetten van een ongeoorloofde echtscheiding, bij ongeoorloofd hertrouwen en ook bij gebrek aan berouw over een ongeoorloofde scheiding c.q. een ongeoorloofd hertrouwen (in situaties waarin er *op andere terreinen* wel van een christelijke levensstijl sprake is).
4. Er is behoefte aan richtlijnen inzake een tweede huwelijk, het toestaan van de kerkelijke bevestiging daarvan en het al of niet vragen van een ‘belofte van niet-hertrouwen’ na een ongeoorloofde echtscheiding.

We komen in dit boekje op verschillende plaatsen terug op de enquête. In het gedeelte over de uitleg en de toepassing van de Heilige Schrift komen de vragen rond de echtscheidingsgronden aan de orde. De moeiten in de praktijk rond de tucht worden in het laatste gedeelte van dit boekje beantwoord.

2.2 Analyse van onze tijd en cultuur

We proberen het probleem beter in beeld te krijgen door de hierboven geschetste vragen en behoeften te plaatsen in de context van de moderne samenleving. Die verschilt in vele opzichten van de samenleving uit de bijbelse tijd. Enkele aspecten van onze cultuur zijn:

- De sterke nadruk op de autonomie (het zelfbeschikkingsrecht) van de individuele mens. De gemeenschap als dragende factor raakt steeds meer op de achtergrond. Beslissingen worden vandaag vooral individueel en vanuit het eigen gevoel genomen.
- De kwaliteitseisen die aan het leven – en ook aan het huwelijk – worden gesteld, worden steeds hoger. Behoeften moeten onmiddellijk bevredigd worden. Het huwelijk moet ons voldoening geven op alle vlakken. De ander moet mijn zelfontplooiing en welbevinden niet in de weg staan. Al snel kan zo een (huwelijks-)situatie als onleefbaar ervaren worden. Rechten kunnen ook zomaar boven plichten uitgaan.
- Er is vandaag veel aandacht voor psychische problemen. Veel mensen zijn in therapie. Dat kan z'n weerslag hebben op de omgang met elkaar in het huwelijk.
- De emancipatie van de vrouw is een tamelijk nieuw verschijnsel. Zij is onafhankelijker geworden van de man. Relaties kunnen daardoor ook een ander karakter krijgen. Er is een verband aangetoond tussen echtscheiding en de mogelijkheden tot economische zelfstandigheid van de vrouw.
- De samenleving is sterk veranderd. De beperkingen om te scheiden zijn door de wetgeving uit 1971 verminderd. Daardoor is het aantal echtscheidingen enorm toegenomen. Momenteel zijn er in Nederland tussen de 30.000 en 40.000 echtscheidingen per jaar.

Het bovenstaande is een opsomming en houdt geen beoordeling in. Het gaat erom dat we in onze bezinning met deze factoren rekening dienen te houden.

Overigens is het – ter relativering – goed erop te wijzen dat de mogelijkheden om te scheiden vandaag niet groter zijn dan in de tijd van de Bijbel. Christus en zijn apostelen wijzen een radicale weg, maar zij doen dat tegen de achtergrond van de Joodse en Griekse maatschappelijke opvattingen, die zeer ruim waren ten aanzien van echtscheiding.

Wat vandaag wel nieuw is, vergeleken met een generatie vóór ons, is dat de kloof tussen samenleving en christelijke traditie tastbaar aanwezig is. We kunnen niet meer spreken van een gekerstende maatschappij. Dat is te betreuren. Anderzijds geeft dat ook ruimte aan de christelijke kerk om een geheel eigen en nieuwe stijl van leven te ontwikkelen.

2.3 Benadering van echtscheidingsvragen

Hoe zijn tot nu toe de vragen rond echtscheiding en hertrouwen in gereformeerde kring benaderd? Er zijn diverse benaderingen te noemen. We zetten er enkele op een rijtje:

- a. Er zijn geen gronden voor echtscheiding. De regel die Jezus geeft kent geen uitzondering. Deze visie sluit aan bij de opvatting van de Rooms-katholieke kerk over de onontbindbaarheid van het huwelijk.
- b. Er is één grond voor echtscheiding: overspel. Vele gereformeerde uitleggers van de Heilige Schrift hebben deze overtuiging.
- c. Er zijn twee gronden voor echtscheiding. Al de Westminster Confessie gaf aan dat zowel overspel als kwaadwillige verlating echtscheidingsgronden zijn. Binnen de traditie van de Gereformeerde kerken in Nederland overheerst deze visie, al is er nooit een officiële kerkelijke uitspraak over gedaan.
- d. Er zijn meer dan twee echtscheidingsgronden. Sommigen baseren deze opvatting hierop dat de Here Jezus de oudtestamentische richtlijnen niet ter zijde heeft gesteld. Zo kan de hardheid van het hart ook nu nog aanleiding zijn om de scheidbrief te gebruiken. Anderen stellen dat Jezus

weliswaar een regel gaf zonder uitzondering, maar dat deze telkens in nieuwe situaties moet worden toegepast. In die nieuwe situaties kan soms van de regel afgeweken moeten worden. Op de synode van Leusden werd aangegeven dat er ook andere zonden tegen Gods geboden kunnen zijn (behalve overspel) die het huwelijk fundamenteel aantasten en tot een (geoorloofde) echtscheiding kunnen leiden.

- e. Wij moeten niet zozeer de regels aanpassen, maar er anders mee leren omgaan. Het spreken over ‘gronden’ voldoet in deze opvatting niet. Je moet niet alleen uitgaan van Bijbelse geboden of regels, maar ook nagaan of het gebruik van een bepaalde regel in een bepaalde situatie wel zinvol is. Daarbij zal de liefde tot God en de naaste criterium kunnen zijn. Steeds blijft ook de vraag gelden: zoeken we in deze situatie God of zoeken we onszelf?

Achter deze benaderingen schuilen nog weer andere vraagstukken. Wij kunnen die hier alleen maar aanstippen.

- a. Het eerste vraagstuk is hoe wij precies met de Bijbel omgaan in onze ethische stellingname. Op welke manier wijst de Bijbel ons de richting aan bij de concrete vragen waar we voor staan?

Ook als we het gezag van de Schrift voluit belijden, moeten we erkennen dat we niet voor elke vraag rechtstreekse bijbelteksten tot onze beschikking hebben. Bovendien blijken ook andere factoren dan alleen schriftgegevens een rol te spelen bij de beantwoording van die vraag.¹ Daarbij komt ook de vraag naar voren hoe wij de bijbelse richtlijnen moeten lezen. Zijn het algemene normen, geldig voor alle tijden, of zijn het leidraden waarmee we in tal van situaties zelf de goede weg moeten zien te vinden?

- b. In de tweede plaats zijn er nogal wat verschillen aan te wijzen in de exegese van belangrijke Bijbelplaatsen.

- c. Ten derde speelt een rol de visie die men heeft op het huwelijk als onverbreekbare eenheid. Men bedoelt daarmee dat op het niveau van mensen een huwelijk verbroken kan worden, maar dat het in Gods ogen toch blijft bestaan. Mensen kunnen uit elkaar gaan, maar zijn voor God dan nog niet los van elkaar. Voor deze visie worden diverse argumenten aangevoerd, onder andere de vergelijking van het huwelijk met het verbond tussen God en zijn volk.

- d. In de vierde plaats speelt ook een rol de kijk die men heeft op het alleenzijn. Moeten we niet zeggen dat in het licht van het komende koninkrijk het ongetrouwd zijn meer waardering verdient dan het momenteel ontvangt? Is het een bevoorrechte levenspositie of niet? In dit verband bestaat er verschil van opvatting over het spreken van Paulus over de gave van het ongehuwd zijn.

2.4 De vragen op een rij

Vanuit bovenstaande verkenningen op het terrein van de moderne samenleving en de problematiek van de vertaling van de bijbelse richtlijnen naar de praktijk van het leven, kunnen de volgende vragen worden geformuleerd:

1. Op welke manier moeten wij omgaan met geboden en normatieve richtlijnen die wij over echtscheiding en hertrouwen in de Bijbel aantreffen? Hoe dienen we deze toe te passen?
2. Bevat de Bijbel gronden voor echtscheiding en zo ja, hoeveel?
3. Kan gesteld worden dat de huwelijkseenheid van een bijzonder karakter is en daarom onverbrekelijk, tenzij door de dood en (eventueel) door overspel?

¹ J. Douma heeft aan het schriftgebruik in de ethiek in zijn boek *Grondslagen* uitvoerig aandacht gegeven.

4. Hoe moeten we oordelen over de wenselijkheid en de mogelijkheid van een ongehuwd leven voor gescheidenen?
5. Op welke manier wijst de Bijbel ons richting in concrete situaties van echtscheiding en hertrouwen, die er nu wel zijn, maar in de tijd van de Bijbel nog niet zo herkenbaar aanwezig waren?
6. Hoe gaan we om met factoren uit onze cultuur (zoals hierboven geschetst) die onze beleving van huwelijk, echtscheiding en hertrouwen beïnvloeden?
7. Welke plaats geven we aan de persoonlijke verantwoordelijkheid van betrokkenen als het gaat om de keus om te scheiden en de beslissing daarna een nieuw huwelijk aan te gaan?
8. Is het wenselijk dat persoonlijke beslissingen tot stand komen in relatie met en met verantwoording tegenover de gemeente en de kerkenraad? Zo ja, hoe dan?

3 Wat zegt de Bijbel?

In dit hoofdstuk willen we nagaan wat de Bijbel zegt over huwelijk en echtscheiding.

De teksten in het Nieuwe Testament die direct over echtscheiding gaan zijn: Matteüs 5: 31-32 en 19: 3-9, Marcus 10: 2-12, Lucas 16: 18 en 1 Korintiërs 7: 7-16. Deze teksten zijn ingebed in het grote geheel van Gods boodschap aan ons. Uit heel de Schrift is duidelijk dat het huwelijk een instelling van de Schepper is waarin een man en een vrouw door de belofte van trouw levenslang aan elkaar verbonden zijn. Dit menselijk verbond rust in en ontvangt kracht uit het grote verbond, tussen God en mensen. De Here belooft de getrouwden bij te staan, met zijn hulp, zijn Geest. Wat Hij van mensen vraagt, elkaar dienend trouw te zijn, wil en kan Hij ook geven. God verlangt er niet maar naar dat mensen bij elkaar blijven, maar dat ze elkaar zo liefhebben en dienen dat hun huwelijk een afspiegeling mag zijn en al meer mag worden van de verhouding tussen Christus en zijn gemeente.

Tegelijk is een zekere relativering van het huwelijk op z'n plaats. Het huwelijk gaat niet mee het eeuwige leven in.

Bovendien geeft de Schrift ons oog voor de gebrokenheid van het leven die ook het huwelijk treft. Wanneer twee mensen trouwen, trouwen twee zondige mensen. De macht van de zonde kan het huwelijk van binnenuit aantasten en stuk maken, zoals dat ook met andere relaties kan gebeuren (bijvoorbeeld een ouder-kind-relatie, waardoor soms een kind uit de ouderlijke macht ontzet moet worden).

Naast liefde en trouw spelen nog andere zaken een rol in het huwelijksleven: zelfverloochening, het brengen van offers, de strijd tegen eigen vlees mogen een christelijk huwelijk typeren. Ook de gezamenlijke verantwoordelijkheid en zorg voor de kinderen moeten hier genoemd worden. Binnen dit grotere geheel lezen we de zogenaamde echtscheidingsteksten. De exegese hiervan is samen te vatten in de volgende punten:

1. De Here Jezus stelt in de Bergrede het zevende gebod aan de orde wanneer Hij spreekt over de geheel nieuwe stijl van leven die een volgeling van Hem past op weg naar het koninkrijk. In zijn onderwijs over het zevende gebod gaat Hij daarin verder dan de letterlijke tekst ervan. Hij zegt: een vrouw aanzien om haar te begeren is al overspel plegen.
2. In zijn onderwijs over echtscheiding gaat Jezus uit van het bestaan van de scheidbrief, zoals Deut. 24 daarover spreekt. Mozes heeft in bepaalde gevallen toegestaan dat een man zijn vrouw wegzendt. Maar Jezus geeft de regel: je vrouw niet wegzenden. Want als je dat doet, schep je een situatie waarin er echtbreuk met haar gepleegd kan worden. Echtscheiding leidt tot echtbreuk. Mozes perkte met de scheidbrief de zonde in. Maar voor het ingaan in Gods rijk is het wegdoen van de zonde noodzakelijk. Daarom keurt Christus het wegzenden van de echtgenote zonder meer af.
3. In Matteüs 5 en 19 komt een uitzondering voor op deze regel: 'om een andere reden dan ontucht' of 'tenzij wegens hoererij'. Ontucht en hoererij vallen hier samen met overspel. In geval van overspel *is* de huwelijksbreuk al een feit. Daarover ging het in de scheidbrief niet. Want in het Oude Testament stond op overspel de doodstraf. Je kunt niet zonder meer stellen dat Jezus overspel als een grond voor echtscheiding beschouwt. Hij maakt er eigenlijk alleen een opmerking tussen haakjes over en doet er geen rechtstreekse uitspraken over. Wel kun je uit zijn spreken de conclusie trekken dat overspel het huwelijk ontbindt en dus aanleiding zou kunnen geven tot daadwerkelijke echtscheiding.

4. In Lucas 16 herhaalt Jezus de regel die Hij in Matteüs 5 en 19 en in Marcus 10 geeft. Er is geen plaats voor seksuele losbandigheid. Huwelijksontbinding, anders dan om overspel, heeft voor God geen kracht.
5. In 1 Korintiërs 7 beroept Paulus zich duidelijk op het onderwijs van Jezus: een vrouw mag haar man niet verlaten en een man moet zijn vrouw niet verstoten. Als dit toch gebeurt is (en dit is een nieuw element in zijn onderwijs) moeten ze ongetrouwd blijven of zich met elkaar verzoenen. Paulus bouwt hier een stukje ruimte in. Hij houdt rekening met de hardheid van het hart en met de zwakheid van man en vrouw door geen ondraaglijke last op te leggen.
6. Voor gemengde huwelijken, zoals die in een zendingsgemeente als Korinte regelmatig voorgekomen zullen zijn, heeft Paulus een boodschap (bij elkaar blijven) waarvoor hij zich niet rechtstreeks op de Here Jezus kan beroepen. Het gaat hierbij overigens niet om het *sluiten* maar om het *voortbestaan* van zo'n gemengd huwelijk. Hier wordt zichtbaar hoe sterk de band van het huwelijk is. De continuering van het huwelijk wordt hierbij wel afhankelijk gemaakt van de bereidwilligheid tot samenleven van de ongelovige partner. De gelovige partij hoeft niet koste wat kost aan de ongelovige vast te zitten. Als hij je verlaat, laat dat dan gebeuren. In dat geval ben je niet gebonden, geen slaaf namelijk van de regel dat je niet mag scheiden. Hier blijkt dat je met een absoluut scheidingsverbod niet altijd uit de voeten kunt. Je hoeft niet met alle geweld je huwelijk in stand te houden.

4 In het licht van de Bijbel omgaan met echtscheiding

Tot nu toe wordt meestal wordt in de kerkelijke praktijk gewerkt met gronden voor echtscheiding, maar we vragen ons af of dit wel goed mogelijk is in het licht van wat we in het vorige hoofdstuk hebben gevonden aan bijbelse gegevens. We stuiten op een aantal bezwaren.

4.1 De bestaande benadering

In de praktijk van de kerken bestaat er een kloof tussen de bijbelse regels en kerkelijke richtlijnen aan de ene kant en de situatie waarvoor een kerkenraad zich gesteld ziet aan de andere kant. Bestaande regels lijken niet te passen bij de situaties waarin echtscheiding plaatsvindt. Bovendien ligt nergens de bestaande benadering van de echtscheidingskwesaties vast. Helder wordt de bestaande praktijk onder woorden gebracht in het rapport van deputaten echtscheidingszaken, dat uitgebracht werd op de synode van Berkel 1996.² In de huidige kerkelijke praktijk wordt veel gewerkt aan de hand van de overwegingen die in dit rapport staan.

Uitgangspunt is dat God in het zevende gebod de echtscheiding verbiedt, maar – zo gaat het rapport verder – in de Bijbel worden daarnaast twee gronden aangegeven op basis waarvan er toch wettig gescheiden kan worden. Namelijk in geval van overspel (zo zegt de Here Jezus zelf in Mat. 5: 31,32 en Mat. 19: 3-9) en in het geval van kwaadwillige verlating (zo geeft Paulus aan in 1 Kor. 7: 10-15). Dan gaat het echter niet alleen om de letterlijke gevallen van overspel en verlating, maar ook om de situaties die we *naar analogie van* deze gevallen zo moeten beoordelen. Die situaties die dus sterk lijken op overspel (bijv. incest, of homoseksuele omgang) en kwaadwillige verlating (een gemeentelid verlaat haar man en wil van geen verzoening weten).

Daarnaast geeft het rapport (kort) aan dat er nog een derde categorie is, namelijk extreme huwelijks-situaties, waarin de beide andere gronden niet kunnen worden toegepast, maar die toch wel aanleiding kunnen geven om het huwelijk te ontbinden. Opvallend is dat er geen duidelijk criterium voor deze 'derde grond' gesteld wordt. In het rapport wordt gezegd dat de grond om in dit soort situaties te gaan scheiden, voortkomt uit heel het onderwijs dat de Here ons geeft over het huwelijk. Dat wat de overheid voldoende grond vindt voor echtscheiding, de duurzame ontwrichting van het huwelijk, is volgens het rapport niet een bijbelse grond voor echtscheiding. Huwelijksmoeiten in deze situaties vallen volgens deze deputaten onder de tweede grond. Maar juist op dit punt bestaat de spanning met de praktijk, omdat veel christenen een duurzame ontwrichting als extreme omstandigheid aanduiden, die voor hen grond kan zijn voor echtscheiding.

² Te vinden als Bijlage IV op pag. 227 e.v. in de Acta van de generale synode van de Gereformeerde kerken in Nederland Berkel en Rodenrijs 1996.

4.2 Bezwaren

Aan deze benadering (zoals verwoord in het rapport en vaak in praktijk gebracht in de kerken) kleven bezwaren.

1. Het werken met een derde categorie dreigt het werken met twee schriftuurlijke echtscheidingsgronden op te blazen. Want wanneer een bepaalde situatie niet ondergebracht kan worden bij de twee gronden (ook niet naar analogie van), kan er wel op grond van de derde categorie gescheiden (en hertrouwd) worden. Want het ontbreekt te veel aan afbakening bij die derde categorie. Het genoemde rapport spreekt over billijkheid in deze situaties. Maar dit kan verschuiven. Zo zal het voor velen vandaag billijk zijn dat een duurzaam ontwricht huwelijk op een echtscheiding uitloopt – al is dit volgens het rapport niet de bedoeling.
2. In situaties die buiten de twee gronden en de derde categorie vallen, is er met Paulus maar één keuze: verzoenen of ongetrouwd blijven (1 Kor. 7: 10v). Maar de woorden van Paulus zijn hier toch zo open, dat we deze niet kunnen reserveren voor een bepaalde categorie. Zou duurzame ontwrichting een situatie zijn waaraan Paulus heeft gedacht? Veel eerder is te denken aan situaties die in Korinte zelf speelden (bijv. de oververgeestelijking van de ongehuwde staat).
3. Een derde bezwaar is de analogieredenering. Want wie bepaalt welke situaties naar analogie van overspel zijn? Het rapport noemt voorechtelijk geslachtsverkeer. Maar is dit niet een willekeurig voorbeeld? De Here Jezus noemt flirten en begerend aankijken ook overspel – zijn dit dus ook naar analogie van overspel echtscheidingsgronden? En ligt ook niet in deze lijn het kijken naar seksfilms en pornografie?
Op vergelijkbare wijze kun je je afvragen hoe het met de analogieën met verlating zit. Het rapport geeft aan dat er sprake moet zijn van een vorm van verlating en zondig gedrag. Maar als er nu geen sprake is van fysieke verlating, maar van een situatie waarin gehuwden zich geestelijk en communicatief afsluiten voor elkaar? Naar onze mening kan deze analogie eindeloos uitgerekt worden.
4. Ons grootste bezwaar is het spreken over schriftuurlijke echtscheidingsgronden. Het rapport maakt het al duidelijk. Het exegetiseert de woorden van de Here: ‘behalve in geval van overspel’ (Mat. 5 en Mat. 19), anders dan de gebruikelijke gereformeerde uitleg. Die is immers, dat de Here echtscheiding verbiedt, behalve als er sprake is van overspel. Maar het rapport zegt dat de Here hier ingaat op het verkeerd gebruik van de scheidbrief. Op overspel staat naar de wet van Mozes de doodstraf. Die passen de joden niet meer toe, omdat ze gebruik maken van een scheidbrief. Maar dit is een verkeerd gebruik. Nu zegt de Here, volgens het rapport, dat Hij echtscheiding op grond van overspel buiten beschouwing laat, omdat die in de wet wordt geregeld. We kunnen dus geen conclusie trekken over een echtscheidingsgrond. Als we dit wel bij deze tekst doen, overvragen we de tekst. Toch komt ook dit rapport uit bij een echtscheidingsgrond, want de gereformeerde exegetische traditie heeft dit woord van de Here altijd zo opgevat. Hier heerst de gereformeerde traditie over de uitleg.
Op het punt van de tweede grond (1 Kor. 7: 15 met name, de ‘kwaadwillige verlating’) geeft het rapport aan dat het gaat om een speciale situatie in de zendingsgemeente Korinte. Daarover geeft Paulus – niet de Here Jezus, want in zijn tijd was een dergelijke situatie er niet – een regel. Het gaat dus om een incidenteel geval. In dit geval ben je niet gebonden aan de regel dat je niet mag scheiden. Maar daarvan moeten wij dan geen echtscheidingsgrond maken voor alle tijden en plaatsen. We leren hieruit wel dat er situaties kunnen zijn waarin het tot echtscheiding komt. Maar van dit soort situaties noemt Paulus nu maar één enkel voorbeeld. Dan gaan we te ver als we hiervan een gesloten systeem van gronden willen maken.

Als we gronden hanteren bevorderen we het gebruik maken van geforceerde analogieredeneringen, want we willen dan zoveel mogelijk situaties beschrijven.

We kunnen nieuwe situaties onrecht doen, omdat ze niet passen onder de bestaande gronden – het rapport geeft daarvoor de derde categorie als mogelijkheid. Maar de kerken werken vaak alleen met de twee gronden. Echter als we ons beperken tot slechts enkele basisregels versmallen we het brede spectrum van de bijbelse gegevens.

5 Een andere benadering vanuit de Bijbel

Dit hoofdstuk vormt de kern van dit boekje. We gaan weer de Bijbel lezen over huwelijk en echtscheiding. We beperken ons niet tot een aantal basisteksten, maar zoeken naar het brede onderwijs. Dan ontdekken we verrassende zaken. Hoe kunnen we gevonden nieuwe punten van het onderwijs toepassen in onze praktijk?

5.1 Weer de Bijbel lezen

In plaats van de gangbare benadering van het werken met gronden stellen wij een andere manier voor. De kern daarvan is:

- a. Het onderwijs van Christus is eenduidig. Hij wijst zowel echtscheiding als hertrouwen af als niet passend in de stijl van wie Hem volgen.
- b. Christus zegt dat het past bij de stijl van het koninkrijk om bij overspel niet aan te sturen op ontbinding van het huwelijk, maar op berouw, vergeving en verzoening. Maar dan blijft het de vraag hoe te handelen bij weigering van de overspelige om berouw te tonen en vergeving te vragen.
- c. Paulus leert dat zich onvoorziene situaties kunnen voordoen waarin de regel van het gebonden blijven onbillijke gevolgen kan krijgen. Er is geen reden om die onvoorziene situaties te beperken tot die situaties die zich in de Bijbel voordeden, of analogieën daarvan. Daarom moeten we zijn woord uit 1 Korintiërs 7 niet verwerken tot een echtscheidingsgrond, maar als voorbeeld van een mogelijke manier van handelen. Echtscheiding blijft in 1 Korintiërs 7 een kwaad maar het is te verkiezen boven een groter kwaad van compromis op het punt van geloof.
- d. Om concrete keuzen te kunnen doen is het nodig te letten op meer aanwijzingen uit de Schrift dan op de direct morele richtlijnen over huwelijk en echtscheiding.

5.1.1 Onderwijs van Jezus

We nemen ons uitgangspunt in het onderwijs van de Here Jezus. Hij handhaaft het zevende gebod. Tegelijk gaat Hij een stap verder door eraan toe te voegen: Maar Ik zeg u... (Mat. 5: 27vv). Hij is niet gekomen om de wet te ontbinden, maar om die te vervullen (Mat. 5: 17). Dit betekent dat bij Gods koninkrijk dat Hij brengt, een stijl van leven past die uitgaat boven het gewone. Wie in dit koninkrijk wil binnengaan, gaat zich als navolger van God en Christus toeleggen op die manier van leven. Daarom moeten we de vragen rond echtscheiding niet *exclusief* benaderen vanuit het zevende gebod, maar vanuit het *hele onderwijs van de Here*. Dit is breder dan het gebod en zo kunnen we, met inschakeling van al die gegevens, tot een verantwoorde visie op echtscheiding komen.

Dit wordt bevestigd door de manier waarop de Bijbel spreekt over het christelijk leven. Jezus bindt aan zijn onderwijs: Leert hen onderhouden al wat Ik bevolen heb (Mat. 28: 18v). Dit onderwijs is onderwijs over zijn koninkrijk en dat is meer dan alleen geboden. Gods wet hoort er bij, maar er is meer. We denken aan wat Paulus schrijft over de levensstijl (Rom. 12: 1,2). Dan gaat het over vernieuwing van ons denken. Dat heeft te maken met ons ethisch oordeel. Dan alleen kunnen we uitmaken wat goed is. De geboden worden niet vergeten – we lezen een hoofdstuk daarna over de geboden van

God (Rom. 13: 8-10). Maar christelijke keuzen komen niet tot stand door alleen in te zetten op de geboden. Ze komen wel tot stand doordat Gods werk in Christus ons stempelt en wij daarop door ons vernieuwde denken antwoord leren geven. Daarbij is geloof onmisbaar, want inzicht in de wil van God ontstaat ook uit innerlijke vernieuwing en groei in de gemeenschap met Christus. Zie Rom. 14: 23; Ef. 4: 17-24; Fil. 1: 9,10; Kol. 1: 9,10; Hebr. 5: 14.

En dan gaat het niet alleen om individueel geloof. De teksten die we noemden, staan in het meervoud. Het gaat om ‘we’ en ‘ons’; de gemeente die samen deelt in het geloof. We moeten ook een voorbeeld voor elkaar zijn (Zie verder Ef. 3: 18v, Fil. 2: 1-4, 3: 17).

Samengevat:

Ethisch inzicht en keuzen die we van daaruit maken

- vormen inhoudelijk een antwoord op Gods openbaring in Christus (daar horen de geboden bij)
- komen alleen tot stand waar de Geest geloof en groei geeft
- vragen om een gemeenschappelijke levensstijl.

5.1.2 De bergrede

Ook de bergrede maakt duidelijk dat we ons niet kunnen beperken tot de geboden alleen. Wat doet Jezus in de bergrede? Hij beperkt zich tot enkele onderwerpen die hun aanleiding hebben in de concrete leefsituatie van de Joden in die tijd. En daar geeft Hij voorbeelden bij. Deze context, waarin zijn woorden staan, moeten we niet vergeten door onze ethiek geheel te bouwen op die concretisering, die als illustratie bedoeld zijn, die wel bij zijn onderwijs horen, maar geen eigen leven leiden als fundament voor de christelijke levensstijl. Van belang is dan te vragen naar het onderliggende beginsel van wat Jezus zegt.

5.1.3 Het zevende gebod

Van belang is de context te zien waarin God zijn geboden gaf. Die waren voor zijn volk Israël bestemd. Ze werden afgekondigd in een speciale situatie. Het bevrijde volk hoorde ze. Maar het is een heel andere situatie dan waarin wij leven. Zo veronderstelt het tiende gebod de (getrouwde) vrouw als bezit van de man. Ook bij het zevende gebod speelt dit mee. Het is duidelijk dat de vrouw bij overspel de doodstraf krijgt en de man niet. Echtbreuk is als de man de vrouw van een andere man neemt. Of je als getrouwde vrouw weggaf aan een andere man. Het zevende gebod betekent oorspronkelijk niet dat echtscheiding en hertrouwen verboden zijn – zie maar de scheidbrief (Deut. 24: 1-4). Als Jezus verder gaat dan die oorspronkelijke betekenis, kunnen we zeggen dat God dit altijd al heeft bedoeld, maar dit kunnen we alleen maar zeggen als we het hele bijbelse onderwijs erbij nemen. Hij grijpt terug achter Mozes naar de schepping en grijpt tegelijk vooruit naar het komende koninkrijk om Gods bedoeling met het huwelijk en onze omgang met het huwelijk zichtbaar te maken.

5.1.4 Navolging van Jezus

Het onderwijs van Jezus gaat over het naderende koninkrijk. Door in Hem te geloven en Hem na te volgen kom je er binnen. We moeten Hem dus *navolgen*. Leven in navolging betekent: nee zeggen

tegen de oude mens en de zonde en Jezus volgen. Navolging is geen nieuwe norm, maar ziet op de liefde en de zelfverloochening waarmee de wet vervuld wordt. Het leven in navolging verloopt dus volgens de regels van het discipelschap: je neemt je kruis op en volgt Hem (Mat. 16: 24).

- a. Ons leven en geluk moeten we dus niet laten hangen van de aardse omstandigheden waarin we leven, maar in het zoeken van Gods koninkrijk (we moeten, zegt Paulus, getrouwd zijn, als niet getrouwd (1 Kor. 7: 29).
- b. Dan moeten we op elk terrein van ons leven de zonde wegdoen – in navolging van Jezus mogen er geen gebieden van het leven meer bestaan waar we de zonde laten zitten.
- c. Jezus maakt duidelijk dat liefde tot de naaste grenzeloos is. Zelfs de vijand valt er onder. Juist in dit opzicht moeten we volmaakt zijn (Mat 5: 48, is de afsluiting van het deel over de liefde). Of zoals Paulus zegt dat we gelijkvormig aan het beeld van God moeten zijn (Rom. 8: 29, Ef. 4: 24). Navolgen is het leven in de liefde (Ef. 5: 1,2).
- d. Om het goede te kunnen doen en het kwade (waarmee we moeten breken) te ontdekken, moeten we niet alleen ons verstand gebruiken om een keuze te onderbouwen, maar we hebben dan ook te maken met fijngevoeligheid (Fil. 1: 9v), leven vanuit de zin (mentaliteit) van Christus (1 Kor. 2: 16) en het volgen van de goede voorbeelden van voorgangers (Fil. 3: 17, 1 Petr. 5: 3).

Daar hoort onder meer ook bij:

- inzicht in Gods bedoeling met de schepping (Mat. 19: 4-8)
- wat de Geest aan de kerk duidelijk maakte (Hand. 15: 28v)
- inzicht in de bedoeling van het werk van Christus (Rom. 12: 1,2)
- burgerlijke deugden (Rom. 13: 3; 1 Petr. 2: 11v)
- de wegwijzende woorden van Paulus (1 Kor. 7: 10v)
- burgerlijke en ceremoniële wetten (1 Kor. 9: 9v)
- geschiedenissen of personen die een voorbeeldkarakter hebben (1 Kor. 10: 6)
- de gangbare zede en de maatschappelijke verhoudingen (1 Kor. 11: 13-15; 14: 35; Fil. 4: 8)
- de praktijk in andere kerken (1 Kor. 11: 16; 14: 36)
- ethische inzichten vanuit de cultuur (de z.g. huistafels - Ef. 5: 22vv; Kol. 3: 18vv)
- onderwijs van apostelen (1 Tess. 4: 1-6)
- de tien geboden (1 Tim. 1: 8-11).

Daarbij is het gebed van groot belang (persoonlijk, samen en voorbede voor elkaar). Gebed ook juist om inhoudelijk te ontdekken wat het goede in onze situatie is (Fil. 1: 9, Kol. 1: 9v, Jak. 1: 5).

5.2 Toepassing

Wat we tot nu toe hebben gevonden willen we gaan toepassen op huwelijk en echtscheiding.

5.2.1 Het koninkrijk

Vanuit het onderwijs van Christus en de apostelen mogen we het huwelijk leren zien in het perspectief van het rijk dat komt. Vanuit dit perspectief kijken naar het huwelijk leidt tot nieuwe inzichten.

Het huwelijk verdwijnt

Het eerste dat we willen aangeven, is dat het huwelijk hoort tot die zaken die zullen verdwijnen. We wezen er al op dat het huwelijk eenmaal er niet meer zal zijn. Het was op deze aarde een middel om de

gemeenschap tussen mannelijk en vrouwelijk concreet te maken – maar deze gemeenschap wordt op de nieuwe aarde anders gevormd. Dan is er de band tussen Christus en zijn gemeente van mannen en vrouwen en de onderlinge liefdesband tussen allen die bij Christus horen.

Ongehuwd zijn waarderen

In de gereformeerde traditie waar het huwelijk als de normale levensstaat wordt gezien, wordt de ongehuwde staat ondergewaardeerd. We horen echter in het onderwijs van het Nieuwe Testament dat het ongehuwd zijn ook gewaardeerd wordt (1 Kor. 7: 7,8, 26vv). De ongehuwde kan leven in gemeenschap met Christus, in de band met andere gelovigen en in de verwachting van het komende koninkrijk. Als we dit onderwijs toepassen, relativeert dit minstens de wens om na echtscheiding te hertrouwen. Niet hertrouwen staat dan niet gelijk aan ongelukkig zijn, of een ondraaglijk leven hebben. Juist als – zoals in onze traditie – het huwelijk de normale staat is, is het logisch dat men wil hertrouwen. We erkennen dat het ongehuwd zijn in de beleving anders is, maar we benadrukken dat het binnen de kerkgemeenschap ook anders gewaardeerd moet worden. We moeten er anders mee omgaan. Ongehuwd zijn kan in een bepaalde situatie goed zijn. Paulus wijst erop in 1 Kor. 7. Maar in een andere situatie roept hij tot huwelijk en kinderen krijgen (1 Tim. 6: 12). We concluderen dat de Schrift tenminste gevarieerd spreekt over huwelijk en ongehuwd zijn. Dus alle nadruk ligt niet op het getrouwd zijn.

Een ongelukkig huwelijk volhouden

Er zijn huwelijken waarin mensen weinig geluk ervaren. Maar als ons geluk in Christus ligt, kunnen we ook huwelijken volhouden waarin weinig geluk is. De Here spreekt over ‘gesnedenen ter wille van het koninkrijk’ (Mat. 19: 12). Hij doelt daar op mensen die een zwaar huwelijk volhouden. Zelfs als de seksuele omgang in het huwelijk ontbreekt. In de praktijk van vandaag laten veel christenen zich leiden door de zwaarte van hun (huwelijks)situatie en verlangen naar geluk door te scheiden en te hertrouwen. Juist als in de gemeente zwak is het besef dat we ons geluk moeten zoeken in Gods koninkrijk en ook zwak is de bereidheid om te lijden, moet het ons niet verbazen dat in situaties van huwelijksproblemen en echtscheiding de weg van het koninkrijk geen overtuigingskracht heeft op gemeenteleden. We lezen in Marc. 10: 28-30 dat in de gemeente ook nu al iets van geluk te vinden moet zijn. Als mensen met een moeilijk huwelijk in de gemeente geen geestelijke geborgenheid en steun vinden, is het niet verbazingwekkend dat ze het niet op kunnen brengen af te zien van vervulling van hun leven in het huwelijk.

5.2.2 De zonde wegdoen

De levensstijl van het koninkrijk houdt niet in beperking van de zonde, maar de zonde wegdoen. Ook alle huwelijkszonden, en dan moeten we ons niet beperken tot echtscheiding. Als de schriftgeleerden met Jezus willen discussiëren over de scheidbrief, wijst Hij hen erop dat men het kwaad van de echtbreuk zelf moet wegdoen (Mat. 19: 3-6). Hij wijst er ook op dat je naar een vrouw kunt kijken op een zondige wijze (Mat. 5: 28). Deze woorden van de Here Jezus zijn voorbeelden bij een algemeen beginsel, maar dan moeten we ook denken aan huwelijkszonden die Hij niet speciaal noemt. Er bestaan ook huwelijkszonden die in zijn tijd nog niet onderkend werden. De Bijbel legt veel nadruk op zonden die te maken hebben met seksualiteit en met de posities van man en vrouw en ze lijkt minder oog te hebben voor, zeg maar, relationele en psychische aspecten van het huwelijk. Wie het onderwijs van Jezus vandaag wil toepassen, moet zich niet beperken tot voorbeelden van zonden die Hij met

name noemt, maar alle zonden aanpakken. Zoals de Joden in de tijd van Jezus het gevaar liepen te blijven staan bij zonden die Mozes concreet in kaart bracht, zo lopen wij het gevaar onevenredig veel aandacht te besteden aan zonden die Jezus noemt. Maar we moeten beseffen dat de voorbeelden die Hij gaf, mede door zijn tijd en situatie bepaald zijn. Misschien nestelt het kwaad zich vandaag wel meer in andere huwelijkszonden dan in echtscheiding. Dan dreigt een onbillijkheid als we ons fixeren op de zonden van echtscheiding en andere huwelijkszonden buiten schot laten. Andere hedendaagse huwelijkszonden zijn bijv.:

- in het huwelijk je eigen belang of zelfontplooiing zoeken ten koste van de ander
- de ander domineren en niet tot zijn of haar recht laten komen
- in het huwelijk voor jezelf leven
- je huwelijk gesloten houden in de richting van de gemeente en van alleenstaanden en van de samenleving in plaats van het dienstbaar maken aan Gods koninkrijk
- egocentrische omgang met seksualiteit
- je erbij neerleggen dat de onderlinge communicatie stukt
- in je huwelijk de conflicten laten voortwoekeren in plaats van vergeving vragen
- de gezamenlijke omgang met God verwaarlozen
- een verkeerd voorbeeld geven aan je kinderen en daarmee aan het huwelijk dat zij weer gaan vormen.

5.2.3 Christelijke liefde is onbegrensd

Het huwelijk vormt een terrein waarin de volmaaktheid en de onbegrensde liefde te beoefenen is. De liefde van God en Christus doortrekt de relatie van man en vrouw (Ef. 5: 22-33). De liefde kan van het huwelijk een middel maken om andere mensen voor Christus te winnen (1 Kor. 7: 16, 1 Petr. 3: 1). Het huwelijk is het terrein om de liefde in praktijk te brengen (Rom. 12: 9-21, 1 Kor. 13, Fil. 2: 3).

Een toepassing hiervan is dat geen enkele zonde van de partner bij voorbaat een reden kan zijn de huwelijksrelatie te beëindigen. God zelf is bij zonde immers uit op berouw, vergeving en verzoening. Hij gaat tot het uiterste om zijn relatie met zijn volk in stand te houden en te herstellen. Hij neemt zelfs zijn overspelige verbondspartner weer tot vrouw (Jer. 3). Dit tot het uiterste gaan neemt de gestalte aan van de zelfovergave van Gods Zoon.

Overspel

Jezus overstijgt de wet van Mozes. In die wet leidt overspel tot de doodstraf en ook toen die niet meer werd toegepast was overspel wel een grond om te scheiden. In onze tijd wordt vaak gezegd: ‘overspel mag tot echtscheiding leiden, maar het hoeft niet’. Maar het leidt tot onbegrip als een ‘leefbaar’ huwelijk, doordat de partner éénmaal overspel heeft bedreven, ontbonden kan worden, en een ‘onleefbaar’ huwelijk, waarin geen overspel plaatsvond, in stand moet blijven. Uit het onderwijs van Jezus volgt dat bij overspel het huwelijk, als het maar enigszins mogelijk is, voortgezet moet worden.

De zonde van overspel heeft wel een bijzonder karakter, want seksuele gemeenschap bezegelt de diepe eenheid die God tussen man en vrouw heeft gelegd. Als je die bezegeling buiten je huwelijk zoekt, breek je daarmee je huwelijk stuk. Het overspel tast op deze wijze het huwelijk anders aan dan andere zonden. Dit bijzondere karakter krijgt gevolgen als de overspelige niet tot berouw en verandering wil komen. Dan spreekt voortzetting van het huwelijk niet vanzelf. Als dan tot scheiding wordt overgegaan, is hertrouwen wellicht mogelijk. De Bijbel spreekt hierover zelf niet. We moeten in christelijke vrijheid en verantwoordelijkheid per situatie het beste zoeken.

Blijvend één?

Als een huwelijk stuk dreigt te lopen, zal de liefde de lijn naar de ander niet definitief willen doorsnijden, maar alle kans op verzoening willen benutten. Daarom past het bij de stijl van het koninkrijk om in de regel na echtscheiding niet te hertrouwen (1 Kor. 7:10v). Een overweging daarbij is dat een huwelijk zolang beide partners nog leven, voor God blijft ‘gelden’. We gaan veilig als we de blijvende werkelijkheid benaderen vanuit het verbond. God geeft beloften aan zijn verbondsvolk (zijn bruid) en vergeet die beloften niet, ook al is die bruid overspelig. Zo vergeet God de beloften ook niet die mensen elkaar gegeven hebben in hun huwelijk. Hij is daarbij getuige (Mal. 2: 14). Beloften die, ‘tot de dood ons scheidt’, gedaan zijn, kun je niet ongedaan maken, zelfs niet als de ander het je heel moeilijk maakt. Die beloften blijven voor God bestaan, ook al zijn we gescheiden. Daarom moeten we ongetrouwd blijven na echtscheiding. Door ondanks alles die beloften niet te vergeten, vertonen wij het beeld van God.

De rooms-katholieke en Anglicaanse opvatting is dat God bij elke huwelijkssluiting een nieuwe realiteit op ‘zijnsniveau’ tot stand brengt, die niet meer ongedaan kan worden gemaakt. Hij voegt immers man en vrouw tot één vlees, één nieuwe persoon. Vergelijk ook wat Paulus zegt over de eenheid tussen Christus en zijn gemeente. Hij kan vanuit die eenheid zeggen dat partners die goed voor elkaar zorgen, ook goed voor zichzelf zorgen (Ef. 5: 32). Deze gedachte lijkt ons aanvaardbaar, toch hebben we onvoldoende zicht op de aard van deze werkelijkheid om er conclusies op te bouwen.

Een probleem vormt het feit dat God na de ballingschap huwelijken liet ontbinden (Ezra 10) en dat hertrouwen in het Oude Testament mogelijk was. Kon dan die nieuwe werkelijkheid op ‘zijnsniveau’ weer ongedaan worden gemaakt? Hier is nadere studie vereist.

Analogie naar 1 Kor. 7

De apostelen hebben met het onderwijs van Christus over de stijl van het koninkrijk gewerkt. We vatten wat Paulus zegt over het niet tot elke prijs in stand houden van het huwelijk in 1 Korintiërs 7 op als een *incidenteel* ontslag van de binding aan de regel van de ontbindbaarheid van het huwelijk, zoals de Here Jezus erover spreekt. Het gaat in de woorden van Paulus dus niet om een nieuwe openbaring over een (tweede) echtscheidingsgrond – kwaadwillige verlating. In de gereformeerde traditie is te veel naar analogie hiervan te werk gegaan.

Wat Paulus hier noemt, is een richtingwijzer voor nieuwe en onvoorziene situaties, waarbij de toepassing van de regel van de ontbindbaarheid zou leiden tot onbillijke en verkeerde gevolgen. Wij willen ook een analogie hanteren, maar niet door alleen te zoeken naar de overeenkomst tussen wat Paulus noemt en onze situatie. De analogie is dat er kennelijk situaties kunnen zijn, waarin de regel van Christus over de ontbindbaarheid, niet zonder meer moet worden toegepast, omdat die situatie in de oorspronkelijke context waarin gesproken werd, niet in beeld was. *De analogie is dan dat we, evenals Paulus, de regel die uit het onderwijs van de Here volgt, niet van toepassing moeten verklaren.* Echtscheiding kan in zulke situaties het ‘mindere kwaad’ zijn.

Op zichzelf genomen leidt dit tot dezelfde handelwijze als de kerk in het verleden gevolgd heeft. Maar er zijn toch verschillen.

- a. Wij beschouwen wat Paulus zegt niet als een ingebouwde uitzondering, maar als een *incidenteel* ontslag van de binding aan de regel. Onze inzet is dat de regel van de ontbindbaarheid bestaat, die geen uitzonderingen bij voorbaat kent. Als we in zulke situaties kiezen voor echtscheiding, kiezen we niet voor het goede (echtscheiding mag, want dit is een geoorloofde uitzondering), maar voor ‘het minste kwaad’. We maken er, binnen de grenzen van het toelaatbare, het beste van. Door de gebrokenheid van het leven is op dat moment de keuze voor het goede niet mogelijk. Maar als het niet ‘het goede’ is, moeten we ook beseffen dat het niet vanzelf

spreekt dat daarna een tweede huwelijk volgt. Bij hertrouwen na echtscheiding ‘op goede gronden’ ligt dit anders.

- b. Wij hoeven dit ontslag van de binding aan de regel niet te beperken tot situaties die lijken op de situatie die Paulus beschrijft (naar analogie van). Niet pas als iets lijkt op ‘kwaadwillige verlating’ kan ontslag van de binding gegeven worden. Onze wijze van benadering heeft als voordeel vergeleken bij de gebruikelijk methode:

- We hoeven geen geforceerde redenering zoeken om beslist een analogie te vinden. Door die redenering kan onwaarachtigheid ontstaan.
- Het zoeken naar analogie kan betekenen dat we geen ruimte zien voor echtscheiding, terwijl de billijkheid anders gebiedt.

Laten we dit met een voorbeeld verduidelijken. Wanneer de partner weggaat, zonder bereid te zijn tot verzoening, valt dit bij de traditionele benadering onder ‘kwaadwillige verlating’. Echter als een partner blijft, maar wel de ander in het huwelijk geestelijk of lichamelijk terroriseert valt dit er niet onder. Als we echter het hele onderwijs van de Schrift hanteren, ligt in het tweede geval echtscheiding eerder voor de hand dan in het eerste.

Onze benadering verschilt dus van de traditionele benadering en we bevestigen de weg die de synode van Leusden heeft ingeslagen. Maar – voor alle duidelijkheid – onze benadering verschilt toch met die van Leusden.

- a. Leusden geeft de ‘derde categorie’ royaler ruimte dan eerder, maar kan dit onvoldoende onderbouwen vanuit de Schrift. Onze benadering is breder vanuit de hele Schrift.
- b. Leusden blijft bij de schriftuurlijke gronden voor echtscheiding, die als vaste uitzondering op de regel bestaan. Wij spreken over een vaste regel, waarvan ontslagen kan worden in bepaalde situaties.

Bij onze manier van verwerken van 1 Korintiërs 7 kan de vraag opkomen of wij vandaag dezelfde vrijheid hebben als Paulus destijds. Als apostel bezat hij toch een unieke volmacht? Dat is waar. Het punt van overeenkomst tussen ons en 1 Korintiërs 7 ligt in het gegeven dat zich onvoorziene situaties kunnen voordoen die ons voor nieuwe vragen stellen. En uit Paulus’ reactie daarop mogen wij afleiden dat niet alle nieuwe situaties bij voorbaat beslist zijn door een bestaande regel. De Bijbel laat ons zien hoe Paulus tot zo’n afweging komt. Daar kunnen wij vandaag in andere situaties gebruik van maken. Wij leren van de werkwijze van Paulus en blijven tegelijk zijn unieke apostolische gezag erkennen.

Wij mogen hierbij gebruik maken van onze vrijheid in Christus. Het echtscheidingsrapport voor de synode van Berkel zegt terecht dat Paulus kan ontslaan van de binding aan een regel, omdat die niet bedoeld is om te knechten. Deze laatste uitdrukking herinnert aan de vrijheid van christenen ten opzichte van de wet. We zijn er niet slaafs aan gebonden. We hebben de positie van mondige kinderen die de wil van hun Vader mogen zoeken in concrete situaties. Overigens heeft die mondigheid in het Nieuwe Testament geen individualistisch karakter. In zaken van gewicht zoeken wij samen naar wat het beste is.

Naar de maat van het geloof

Bij het bepalen van keuzes op ethisch gebied hebben wij ook te maken met de vraag in hoeverre geloof en geloofsinzicht aanwezig zijn bij gemeenteleden. Met name voor het al of niet toepassen van tuchtmaatregelen is deze vraag van belang. Maar niet alleen dit aspect is van betekenis.

Geloof is nodig als voorwaarde voor een christelijke levensstijl en het maken van verantwoorde keuzes. Al wat niet uit geloof is, is zonde. Geloof is nodig om te zien wat goed is en daarvoor te kiezen.

Door het geloof mag je Christus kennen en je binden aan zijn Persoon. Hij zoekt volgelingen die Hem vrijwillig en overtuigd gehoorzamen. Voor het volgen van Jezus is inzicht nodig in de aard van het koninkrijk. Daarmee bedoelen we onder andere dat dit koninkrijk een radicale keuze vraagt. Je moet weten waarvoor je kiest en dan Jezus uit overtuiging volgen.

In de vragen rond echtscheiding komt het ook op geloof aan, een gewillig gaan op de weg van het geloof. We zullen ons steeds af moeten vragen of geloof en geloofsinzicht voldoende aanwezig zijn. Het Nieuwe Testament leert dat dit lang niet altijd het geval is in de kring van Jezus' volgelingen. Daarom moeten christenen ook barmhartig zijn tegenover hen die twijfelen. De gemeente van Christus kent zwakken en kleinmoedigen. Er zijn ook pasbekeerde en onervaren christenen die minder goed in staat zijn goed en kwaad te onderscheiden. De mate van vervuld zijn met de Heilige Geest is niet steeds dezelfde. Er kan ook in de Nieuwtestamentische gemeente sprake zijn van de hardheid van het hart waar Jezus over spreekt. Ook vandaag kunnen Gods kinderen zich 'onmondig' en 'vleselijk' opstellen. Wat niet mag, gebeurt soms toch. Paulus geeft daarvan voorbeelden ook als het gaat om echtscheiding (1 Kor. 7: 10v). Als twee mensen gescheiden zijn, moeten ze zich verzoenen *of alleen blijven*. Dat laatste is opvallend. Kennelijk is het niet de bedoeling dat we voortaan niet meer rekenen met de hardheid van het hart. Natuurlijk is het wel van belang zo dicht mogelijk bij de stijl van het koninkrijk te blijven. Daarom wijst de apostel hertrouwen na echtscheiding af. Hij wijst de radicale weg van de verzoening. Maar tegelijk wijst hij ook een weg wanneer deze niet begaanbaar blijkt te zijn: ongetrouwd blijven. Er zijn zonden die voortkomen uit gebrekkig geloof en de hardheid van het hart. Daar moet je anders mee omgaan dan met zonden die duidelijk een ongehoorzame houding verraden. In het eerste geval is het nodig dat er ruimte komt om te groeien in geloof en geloofsinzicht.

6 Aspecten van handelen

Is echtscheiding altijd een zaak van ongeloof en ontrouw, of zijn er ook andere aspecten aan het handelen van christenen aan te geven – de vraag dus: waarop moet de kerk letten bij het beoordelen van echtscheiding? Welke factoren spelen een rol?

6.1 In welke bedding staan iemands keuzes en gedragingen?

Dit beeld van de Heilige Schrift wordt bevestigd door de kerkelijke praktijk. Het is van belang in de omgang met echtscheiding goed na te gaan in welke bedding iemands keuzes en gedragingen staan. Daarbij kunnen de hieronder volgende typeringen helpen. Daarbij moet wel bedacht worden dat er overlappingen mogelijk zijn. In de kerkelijke praktijk moet heel zorgvuldig met typeringen en daarop gebaseerd inzicht worden omgegaan.

6.1.1 Geestelijk inzicht in het koninkrijk

Er zijn christenen die er weinig naar kijken op hebben dat de weg van het koninkrijk loopt door het lijden naar de heerlijkheid. Ze begrijpen niet dat het goed is wat de Bijbel vraagt: niet scheiden, niet hertrouwen, eenzijdig je liefde volhouden. Ze kunnen zich niet voorstellen dat God van mensen kan vragen ongehuwd te blijven. Er is veel geduld nodig om met zulke gelovigen op weg te gaan. Maar het loont de moeite. Groei in geloofsinzicht kan soms een huwelijk alsnog redden.

6.1.2 Zwakke geloofsrelatie

Er zijn ook christenen die wel inzicht hebben in de stijl van het koninkrijk, maar niet een sterke, persoonlijke band met Christus hebben. Daardoor vormen het geluk dat in Hem ligt en de toekomst van ons bestaan in het koninkrijk niet echt een bron van motivatie en kracht. Ze kunnen de strijd in een moeilijk huwelijk uiteindelijk niet volhouden. Ook voor hen geldt dat er ruimte nodig is om te groeien in de relatie met Christus, eerder dan hun falen te bestraffen.

6.1.3 Ander inzicht

Het kan ook voorkomen dat christenen te goeder trouw een ander inzicht hebben over de mogelijkheden van scheiden of hertrouwen. Ook binnen de gereformeerde traditie bestaan op een aantal punten verschillende inzichten. Soms speelt een andere exegetische opvatting een rol. Ook kan er verschil van mening zijn over de ruimte die de Schrift biedt voor een tweede huwelijk. Wanneer we elkaar dan niet vanuit de Schrift kunnen overtuigen, moet er ruimte blijven om verder te groeien. Wel zullen gemeentelieden zich dan richten naar het geldende kerkelijke beleid en bijv. een daarmee samenhangende openlijke afkeuring moeten aanvaarden.

6.1.4 Geluk buiten en verzet tegen God

Helaas zijn er kerkleden die hun geluk in dit leven zoeken en aardsgezind zijn. Als dit het geval is, verbaast het niet wanneer dit ook rond huwelijk en echtscheiding zich doet gelden. Opkomen voor je eigen geluk en ontplooiing doet je sneller de conclusie trekken dat een bepaalde situatie ondraaglijk is. Als je Gods zegen koppelt aan aards geluk, zul je ook gemakkelijk een nieuwe relatie als een geschenk van God benoemen. Hierbij moeten we bedenken dat deze zonde in de gemeente van Christus breed kan voorkomen, wat moet leiden tot een gezamenlijke verootmoediging.

Er kunnen ook gemeenteleden zijn die nog een stap verder gaan en niet open staan voor de boodschap van het koninkrijk. Soms is er sprake van regelrecht verzet tegen God. Hierbij past de reactie van het bestraffen van het kwaad en de oproep tot echte bekering. We komen hierop nog terug.

6.2 Kerkelijke hulp

Van groot belang is dat de kerk in situaties van huwelijksproblemen en (dreigende) echtscheiding niet alleen de weg wijst, maar ook concrete hulp aanreikt. Te denken is aan preventieve hulp, maar ook het bieden van hulp zodra zich werkelijke problemen voordoen. Intensieve begeleiding met betrekking tot geloof(skennis) en een goede christelijke omgang met huwelijksmoeiten is nodig. Deze geestelijke hulp zal samen moeten gaan met concrete praktische en waar nodig ook psychologische hulp.

In de gemeente van Christus kan ook hulp komen van de kant van mensen met een goed huwelijk, of van hen die een crisis overwonnen hebben, of van gescheidenen die laten zien dat zij in hun situatie de weg van Christus zijn gegaan. In de kerk moet openheid zijn om deze werkelijkheden aan elkaar te laten zien en met elkaar te delen. Overtuigingskracht schuilt vaak meer in levende voorbeelden dan in betogende woorden.

6.3 Factoren bij het beoordelen van situaties

Om in concrete hedendaagse situaties rond echtscheiding het duidelijke onderwijs van Christus over het koninkrijk toe te passen, moet de kerk zich ervan bewust zijn hoe zij dient om te gaan met de factoren die typerend zijn voor de huidige echtscheidingsproblemen. De kerk moet zich een oordeel vormen over de vraag of het billijk is de regel die uit dat onderwijs volgt, toe te passen. Ook moet ze inschatten of toepassen geen slechtere gevolgen heeft dan niet toepassen. Soms kan ze er dan toe komen zich neer te leggen bij een echtscheiding en zelfs bij hertrouwen.

We zetten de mogelijkheden op een rij:

De kerken gezamenlijk zouden ten aanzien van bepaalde categorieën kunnen verklaren wat Paulus stelt over het gemengde huwelijk in 1 Korintiërs 7: 12v. In de gebroken werkelijkheid kunnen er situaties bestaan waarvan de kerken stellen dat het niet altijd goed zou zijn om de regel toe te passen. Te denken is aan uitzonderlijke situaties als lichamelijke en geestelijke mishandeling, incest, homofilie in het huwelijk. Hierbij gaat het er niet om dat dit voortaan ‘dus’ aanvaarde echtscheidingsgronden zijn. Want er bestaan ook voorbeelden van christenen die in zulke omstandigheden toch trouw aan elkaar blijven. Maar het gaat erom dat kerken verklaren dat er situaties zijn die zo’n uitzonderlijk karakter hebben, dat ze niet vanzelfsprekend met een beroep op de hoofdregel afgehandeld kunnen worden.

Een plaatselijke kerk kan te maken hebben met gebrek aan geloof of geloofsinzicht, met hardheid van hart of psychische zwakte die maken dat mensen niet toekomen aan het niveau van het koninkrijk. Dan moet ze een weg wijzen die zo dicht mogelijk in de buurt van de stijl van dat rijk komt.

De kerken zullen een duidelijke visie hebben op de factoren die vandaag een rol spelen in de problematiek rond echtscheiding. We bekijken enkele van die factoren.

6.3.1 Autonomie

Onder de moderne autonomie verstaan we dat mensen geneigd zijn zelf hun leven te sturen, moeilijker gezag van buiten aanvaarden en zelf verantwoordelijkheid willen dragen. Allerlei moderne ontwikkelingen als communicatie en mobiliteit hebben dit denken gestimuleerd. De veranderingen zijn ook niet alleen maar negatief. Er is ook een schriftuurlijk verantwoordelijkheidsbesef. Paulus zegt in Romeinen 14: 5 dat ieder voor zijn eigen besef ten volle overtuigd moet zijn.

Toch zien we vandaag vooral negatieve gevolgen van dit autonomiedenken. Een mens is immers geschapen om in een gemeenschap te leven. Als vandaag traditionele sociale samenhangen wegvallen, dan moet de kerk daar een antwoord op vinden. Dit kan onder andere bestaan in het vormen van nieuwe netwerken van gemeenschap in de gemeente. Persoonlijke verantwoordelijkheid functioneert alleen binnen de gezamenlijkheid van de gemeente.

Wat betreft het huwelijk betekent dit concreet dat dit met meer nadruk ingebed zal moeten worden in de samenleving van de gemeente. Binnen die gemeente is ook plaats voor ondersteuning en waar nodig correctie. Binnen die gemeenten kunnen beloften en geloften vormen zijn waarin mensen zich verplichten.

6.3.2 Kwaliteit

In onze samenleving ligt veel nadruk op de kwaliteit van het leven. Daarmee gepaard gaand bestaat er een afnemende bereidheid tot strijden en lijden. Situaties van huwelijksmoeite of alleen blijven na echtscheiding noemen wij daarom eerder ondraaglijk.

Deze instelling staat haaks op de stijl van het koninkrijk. Daarbij hoort de bereidheid om te lijden en door veel verdrukkingen het koninkrijk in te gaan. Het is belangrijk dat we het spreken over zelfucht en offerbereidheid niet beperken tot mensen met huwelijksmoeiten. In het Nieuwe Testament wordt heel de gemeente aangesproken. Bovendien vinden we meer vermaningen rond de omgang met geld en bezit dan rond huwelijk en echtscheiding. Een algehele vernieuwing van de levensstijl binnen de christelijke gemeente is noodzakelijk, willen we met moreel gezag mensen aanspreken op hun omgang met huwelijksproblemen.

6.3.3 Psychologisering

Tot de factoren die binnen de moderne samenleving werkelijk nieuw zijn, behoort de toename van kennis en wetenschappelijke mogelijkheden. Daarmee zal de kerk moeten rekenen. Zij kan wetenschappelijke inzichten verwerken in het nadenken over ethische vraagstukken. Bij ons nadenken over

mensen en hun gedrag moeten we inzichten uit psychiatrie en psychologie niet negeren. Daarbij is het goed op de volgende punten bedacht te zijn:

- a. We moeten niet van de Bijbel verwachten dat deze direct inspeelt op kennis die pas in de laatste eeuw in beeld is gekomen. De Bijbel bevat geen menswetenschap.
- b. We moeten anderzijds de kennis vanuit de menswetenschappen niet overschatten en tot norm verheffen. De Bijbel heeft veel te zeggen over de werkelijkheid waarin mensen leven en hun relaties beleven. Ook veel praktische wijsheid vinden we er in terug.
- c. De macht van de Heilige Geest moeten we niet onderschatten. Hij werkt in op mensen, genezend, verzachtend, ondersteunend, ook bij psychische moeiten.

In de omgang met huwelijk en echtscheiding moet de kerk dus waarderen wat uit psychologische hoek naar voren wordt gebracht. Als er een bepaalde diagnose is gesteld of een psychische stoornis c.q. structuur is vastgesteld moet de kerk daarmee rekenen. Concreet zal met de gevolgen daarvan rekening gehouden dienen te worden, ook als dat betekent dat het onvermijdelijke van echtscheiding moet worden ingezien.

Tegelijk hoeft de kerk niet automatisch te buigen voor psychologische kennis. In de kerk kan soms een huwelijk (met veel strijd) toch in stand gehouden worden, waarvan deskundigen zeggen dat het niet vol te houden is.

Een mengeling van kerkelijke wijsheid en ervaring en specifieke deskundigheid is van betekenis. Daarom moet de kerk zich laten adviseren door christelijke menswetenschappers en hulpverleners. Tegelijk moet de kerk een open en kritisch oog hebben voor de therapeutische cultuur waarin wij leven, die de mensen zelfontplooiing en alle vormen van geluk als noodzakelijke behoeften opdringt.

6.3.4 Emancipatie

Hoewel de huidige emancipatie geen rechtvaardiging betekent voor de verruiming van de mogelijkheden tot scheiding en hertrouwen, moeten we er wel mee rekenen. Want iedereen, ook de meest behoudende christenen, plukken er de vruchten van. Grotere gelijkwaardigheid tussen man en vrouw dan tot voor kort gangbaar was, is bijbels gezien passend en verantwoord. Meer zelfstandigheid van de vrouw in een (huwelijks)relatie maakt deze relatie gelijkwaardiger en sterker. Wie echtscheiding en hertrouwen wil tegengaan, zal zich daarom moeten inzetten voor de eigen plaats van de vrouw in gezin, kerk en samenleving, een plaats die als volwaardig en zinvol beleefd kan worden.

Hierbij nog een opmerking: het is goed ons te realiseren dat bij het optreden in echtscheidingssituaties een gezelschap van mannen (de kerkenraad) erover oordeelt en dat mannen (ouderlingen) de gesprekken voeren. Om eerlijk te oordelen en vertrouwen te winnen kan het soms nodig zijn op de een of andere manier ook vrouwen in te schakelen.

6.3.5 Wetgeving

Onze samenleving is steeds minder 'christelijk'. Dat komt ook uit in veranderende wetgeving. Daardoor mist de kerk een belangrijke steun voor haar opvattingen. De steunpunten die er nog zijn, zoals de mogelijkheid van een scheiding van tafel en bed, zullen we zeker aan moeten grijpen.

Tegelijk zullen we moeten aanvaarden dat we in een ander soort samenleving terecht zijn gekomen. En in het licht van de Bijbel en de geschiedenis zullen we dit ook niet als vreemd moeten ervaren. De gemeente kent als vreemdeling een stijl van leven die boven die van anderen uit wijst.

In onze huidige samenleving zullen we daarom zoeken naar andere instrumenten om de christelijke huwelijksmoraal hoog te houden. Vooral de publieke functie van de kerk kan versterkt worden. Dat betekent allereerst dat de kerk zelf duidelijk gestalte zal moeten geven aan de navolging van Christus. De weg die de getrouwen gaan, moet ingebed zijn in de weg die de hele gemeente gaat, een weg van vreemdelingschap en toewijding aan de Here. Zonder die gezamenlijkheid (ook in verootmoediging en verbondsvernieuwing) zal de strijd *voor* het huwelijk en *tegen* echtscheiding zonder kracht blijven.

De kerk zou ook belangrijker kunnen worden bij het aangaan van een christelijk huwelijk en in elk geval ingeschakeld dienen te worden als kerkleden hun huwelijk willen beëindigen. Op den duur zou de kerk zelfs de sluiting van het huwelijk in handen kunnen nemen, al lijkt dat in de huidige situatie nog onmogelijk. De kerk zou ook kunnen overwegen of ze wel ‘tweede huwelijken’ zou moeten bevestigen. De vanzelfsprekendheid daarvan zou ter discussie gesteld moeten worden, ook als signaal dat de kerk het ontbinden en opnieuw sluiten van een huwelijk schriftuurlijk bezien niet normaal acht, ook al is dit tegen de huidige maatschappelijke trend in.

7 Scheiding van tafel en bed

Het is van belang dat we een christelijke levensstijl tonen, ook als het gaat om huwelijksproblemen. Scheiding van tafel en bed is een middel waardoor die christelijke stijl in geval van grote huwelijksproblemen getoond kan worden.

Zoals hierboven al aangegeven is, menen we dat wij, waar dat kan, gebruik moeten maken van de mogelijkheden binnen onze samenleving om de christelijke levensstijl te ondersteunen. Zo'n mogelijkheid biedt de scheiding van tafel en bed. Scheiding van tafel en bed heft het samenwonen op, waartoe getrouwden zijn verplicht, zonder het huwelijk zelf te beëindigen. Voor die situatie geeft ze een rechtsverhouding die duidelijkheid brengt, bijv. met betrekking tot het gezag over de kinderen en de verplichting tot onderhoud. Waarom kan men besluiten tot scheiding van tafel en bed? Omdat men het huwelijk op Bijbelse gronden als niet verbroken beschouwt; of omdat men de weg naar verzoening open wil houden en daarom geen definitieve stappen wil zetten. Vindt verzoening plaats, dan eindigt de scheiding van tafel en bed.

In Nederland kan de rechter scheiding van tafel en bed uitspreken wanneer hij duurzame ontwrichting vaststelt. De gevolgen daarvan zijn gelijk aan die van scheiding. Alleen blijft het huwelijk in stand, zodat opnieuw trouwen onmogelijk is. Na drie jaren kan op verzoek van een van de echtgenoten de ontbinding van het huwelijk worden uitgesproken. De ander kan zich daar dan niet tegen verweren. Wanneer sprake is van wangedrag van een van beiden kan dit al na één jaar gebeuren. Verzoeken beide partners om ontbinding, dan kan dit op elk moment gebeuren. In de praktijk komt scheiding van tafel en bed weinig voor.

Volgens ons kan scheiding van tafel en bed de christelijke levensstijl in meer dan één opzicht ondersteunen. We noemen enkele voorbeelden.

- Er zijn situaties waarin samenwonen niet langer verantwoord is (bijv. bij mishandeling, drankmisbruik) zonder dat er reden bestaat om tot echtscheiding over te gaan. Hierbij kunnen wij het middel van scheiding van tafel en bed benutten.
- Scheiding van tafel en bed kan ook een andere functie vervullen. We hebben hierboven betoogd dat het de weg van het koninkrijk is om zo mogelijk verzoening en herstel van je huwelijk na te streven. Soms vergt dat een lange periode. In die periode kan scheiding van tafel en bed een middel zijn dat je blijvend herinnert aan de roeping tot verzoening en de bereidheid daartoe. Wanneer bijvoorbeeld overspel heeft plaatsgevonden en de zondigende partij (nog) geen oprecht berouw en bekering betoont, kan de bedrogen partij zich desondanks inzetten voor verzoening en de ander tot berouw nodigen. Die inzet kan vorm krijgen in een scheiding van tafel en bed.
- Scheiding van tafel en bed kan ook een bruikbaar middel zijn in situaties waarin de kerk zich weliswaar neerlegt bij een echtscheiding, maar tegelijk de weg wijst van het ongehuwd blijven. In die omstandigheden kunnen betrokkenen kiezen voor een scheiding van tafel en bed om er uitdrukking aan te geven dat het eens gegeven jawoord nog naklinkt. Ze beschermen zichzelf zo ook tegen het risico toch weer een volgende relatie aan te gaan. Ze geven een signaal af waarin ze laten merken dat echtscheiding niet goed is en dat ze de weg van het alleenzijn willen gaan.
- Scheiding van tafel en bed is niet een zaak die regelrecht uit de Bijbel voortkomt. Ook moeten we dit instrument niet overschatten. Huwelijksbeëindiging blijft immers relatief gemakkelijk.

Bovendien zijn er nog andere mogelijkheden om het voornemen ongetrouwd te blijven te ondersteunen. Toch vormt scheiding van tafel en bed een gegeven waar we mee kunnen werken.

Op praktisch-ethische gronden menen wij daarom dat de kerken er goed aan doen scheiding van tafel en bed positief te waarderen en in sommige situaties daadwerkelijk na te streven.

8 Situaties

Waarom loopt een huwelijk vast en willen mensen scheiden? Er zijn veel oorzaken aan te wijzen. Die oorzaken zijn niet allemaal letterlijk terug te vinden in de Bijbel. Ook in nieuwe situaties, die in de Bijbel niet voorzien zijn, kan de kerk zeggen dat scheiding niet uitgesloten is. Dan is meer nodig dan werken met een analogieredenering of twee echtscheidingsgronden.

De vragen rond echtscheiding komen op uit de praktijk. Er zijn veel nieuwe situaties en veel varianten. Veel van de nieuwe situaties laten zich niet herleiden tot de traditionele twee echtscheidingsgronden. We denken daarbij aan:

- a. seksuele zonden, die niet letterlijk overspel zijn, maar wel ingrijpende gevolgen hebben voor de huwelijksseenheid, zoals incest, pornoverslaving, verkrachting binnen het huwelijk,
- b. lichamelijke en geestelijke mishandeling of vernedering,
- c. de partner komt ervoor uit dat hij homofiel is,
- d. psychiatrische ziekten en stoornissen,
- e. psychische problemen,
- f. emotionele, communicatieve en relationele verwijdering en vervreemding.

Het ingrijpende van de onder a, b en c genoemde situaties wordt in de kerken breed erkend. Echtscheiding in deze situaties leidt niet tot een diepgaande controverse tussen kerkenraad en betrokkenen. Moeilijker ligt het met het onder d, e en f genoemde. Ook in deze situaties moet ingezet worden op een invulling van het huwelijk in de stijl van Christus. Dit betekent trouw blijven en niet scheiden. Maar daarbij moeten we niet doen alsof de woorden van Jezus over huwelijk en echtscheiding al concreet rekenden met al deze genoemde situaties. Daarom moet de kerk zich afvragen of in een bepaald geval de weg van Koninkrijk wel volledig gelopen kan worden. In situaties waar dit niet kan moet de kerk de vrijmoedigheid hebben om, als Paulus in 1 Korintiërs 7, te zeggen: in dit geval ontslaan wij van de binding aan de regel en we proberen in de gebrokenheid waar we leven toch zo goed mogelijk aansluiting te zoeken bij de stijl van het Koninkrijk.

Concreet betekent dit dat de kerk vandaag in nieuwe, onvoorziene en niet in de Bijbel genoemde situaties kan zeggen dat scheiden en/of hertrouwen niet uitgesloten is.

Er kunnen situaties zijn waarin de kerken samen zeggen: we hebben hierin consensus en zo kan iedere kerkenraad in ieder vergelijkbaar geval handelen. We kunnen ons voorstellen dat bijv. in gevallen van incest uitgesproken wordt dat in de categorie incest mensen niet gebonden zijn aan de regel van 1 Kor. 7: 12v).

In andere gevallen – individueel en onvoorzien – kan de kerkenraad een uitspraak doen en zich – na weging van de factoren (genoemd hierboven bij typering van kerkelijk handelen) – neerleggen bij een situatie van echtscheiding. In de wijze van motiveren moet het ontslagen zijn aan de binding wel duidelijk worden vastgelegd. Dit moet ook helder gecommuniceerd worden met de gemeente. Mocht het gaan om een situatie waarover algemeen beleid nodig is, dan kan de kerk zich wenden tot de andere kerken met het verzoek tot een algemene uitspraak te komen.

Als we de bovengenoemde categorieën bezien, kunnen we van wat onder d, e en f genoemd, is niet zeggen dat de kerken daar een algemene regel van ontslag aan de binding kunnen geven. Wel kan een kerkenraad dit in een individueel geval zeggen.

We zijn dus van mening dat de kerken meer recht moeten doen aan nieuwe situaties die in de Bijbel niet genoemd worden. Daarbij moeten ze zich niet beperken tot analogieredeneringen en twee gronden om te kunnen scheiden. Aangegeven moet worden hoe in nieuwe echtscheidingssituaties de stijl van het Koninkrijk het beste bewaard blijft. In onze gebroken werkelijkheid moet soms gekozen worden voor het minste kwaad.

Richtlijnen

De synodes van Berkel en van Leusden hebben richtlijnen gegeven voor kerkelijk handelen bij echtscheiding. Vanuit de kerken komt aan de ene kant de vraag naar verdere concretisering van richtlijnen, maar aan de andere kant wordt geconstateerd dat het moeilijk is algemene richtlijnen te geven, omdat de praktijk vaak zo divers is. Juist dit laatste brengt tot de constatering dat alleen plaatselijk een kerkenraad zicht kan krijgen op heel de onderhavige situatie. Dan is van belang of betrokkenen een houding van berouw innemen of van verwijt. De kerkenraad kan bepalen hoe de houding is van de bepaalde gemeenteleden. Willen ze met de Here leven of is er sprake van een eigen gekozen weg gaan? Dit is niet te beschrijven in landelijke algemene richtlijnen, maar vraagt het geestelijk oordeel van de kerkenraad.

Daarom zullen de kerkenraad en de gemeente, ook bij het bestaan van algemene richtlijnen, altijd tot een zelfstandig oordeel moeten komen in een bepaalde zaak. De verlegenheid die er vaak bestaat, kan niet worden weggenomen door het vastleggen van algemene bepalingen.

Wat kunnen algemene richtlijnen bieden?

- a. Ze leggen vast welke conclusies de kerken in de geschiedenis hebben getrokken over het ontslagen worden van de binding van het huwelijk. De kerkenraad kan die toepassen en door Gods Geest geleid proberen nieuwe situaties naar analogieredenering te beoordelen.
- b. Ze leggen de consensus vast die er binnen de kerken bestaat over de uitleg van Gods Woord op het punt van echtscheiding en hertrouwen. De kerken dienen vanuit deze consensus te werken.
- c. Ze geven een procedure aan voor de omgang met de betrokken gemeenteleden en communicatie met zusterkerken.
- d. Ze kunnen wel uit een impasse helpen die ontstaat als er verschillen blijven tussen kerken onderling en als een kerkenraad zelf niet overtuigd is.

9 Tucht of geen tucht?

Wanneer moet de kerk tucht toepassen op gemeenteleden die willen scheiden of gescheiden zijn? Ten eerste is van belang goed te zien waarom tucht bediend wordt. Ook vragen we ons af of de tucht die tot nu toen gehanteerd wordt, de enige manier is om de zonde te aan te wijzen. We komen dan uit bij andere wijzen van vermaan.

9.1 Waarom tucht bediend wordt

Een moeilijke zaak is de toepassing van de tucht bij echtscheiding. In de gehouden enquête wordt dit veel naar voren gebracht. En als de kerkenraad wel met de toepassing van de tucht is begonnen, wanneer kan die dan weer worden stopgezet? Er blijkt verlegenheid te bestaan op dit punt.

De tucht over ernstige zonde heeft naar art. 72 KO tweërlei doel: a. de bekering van de (verharde) zondaar, b. de bescherming van de gemeente tegen de invloed van de zonde.

De bedoeling van de tucht is dat de zondaar weer naar God toe getrokken wordt. Hij moet weer in een goede verhouding tot God komen te staan. Dan gaat het om een zondaar die zich verhardt of om een openbare, ernstige zonde. Zo hebben we het in art. 76 KO vastgelegd. Zowel in de aanduiding ‘verharden’ als in de typering ‘openbaar’ en ‘ernstig’ zit juist een weging door de kerkenraad opgesloten. Het is in de kerk niet zo dat bij zonde automatisch tucht nodig is. Daaraan gaat een geestelijk oordeel van de kerkenraad vooraf. De tucht is geen algemeen middel om misstanden in de gemeente aan te pakken. Tucht begint bij vermaan, daarna volgt ook afhouding van de sacramenten en het kan uitlopen op uitsluiting uit de gemeente.

Maar is een vastgelopen huwelijk, dat op een scheiding is uitgelopen, een zonde waardoor gemeenteleden uitgesloten moeten worden? Zeker wordt dit moeilijk als gemeenteleden duidelijk maken in woorden en leven dat ze met de Here willen leven. De vraag die we stellen, is dan ook of de tucht in deze situaties wel het geëigende middel is. Als de echtscheiding een feit is, kan de tucht zich richten op schuldbelijdenis, maar in de situatie komt geen verandering meer. Binnen de huidige kaders is het soms onvermijdelijk de tucht te beëindigen terwijl er geen berouw is. Dit is niet bevredigend.

De tweede vraag die we stellen, is of afhouding van het avondmaal van gemeenteleden die een diepe persoonlijke crisis doormaken, wel samengaat met de barmhartigheid van Christus voor zondaren. Het gaat om zwakke zondaren die dan juist versterking van hun geloof nodig hebben door het middel dat God gegeven heeft! Dit zijn problemen bij de toepassing van de tucht.

9.2 Andere mogelijkheden

De vraag is of er geen andere en betere mogelijkheden zijn om de betrokken gemeenteleden en de gemeente in haar geheel de ernst van de zonde duidelijk te maken. Naar onze mening wel.

Om te weten of mensen zich in een zonde verharden, moet er eerst herhaald vermaan zijn geweest. Dat vermaan neemt de kleur aan van de concrete zonde die aan de orde is. We denken aan drie soorten vermaan:

- a. Waar mensen zich tegen beter weten in verzetten tegen God, zal het vermaan vooral *confronterend* zijn,
- b. Waar mensen geen moed of kracht hebben om de weg van God te gaan, zal het vooral *bemoedigend en vertroostend* zijn,
- c. En waar mensen verkeerde keuzen doen uit gebrekkig of naar het oordeel van de kerkenraad verkeerd inzicht, zal het vermaan de kleur van *onderwijs* aannemen.

Voor al deze soorten van vermaan moet vaak veel ruimte en tijd worden uitgetrokken. Bovendien moet bij ieder die vermaand wordt, gezocht worden naar dat punt in het hart waar de eigenlijke verandering nodig is.

Dan wordt enerzijds in dit proces van vermaan (confronterend, troostend, onderwijzend) vroeg of laat duidelijk of mensen zich *verharden*. Maar dit blijkt niet automatisch uit het niet opvolgen van het vermaan. Het is ook mogelijk dat mensen na vele bemoedigende gesprekken nog steeds geen uitzicht in hun huwelijksituatie zien. En zelfs na langdurig onderwijs kan het inzicht blijven ontbreken of blijven er rond echtscheiding en hertrouwen oprechte verschillen van inzicht. In die situaties kun je niet met een goed geweten spreken van verharding en zul je als kerkenraad niet mogen voortvaren met kerkelijke tucht door de stappen van censuur toe te gaan passen.

Maar als, anderzijds, blijkt dat het intensief onderwijs wel begrepen is, maar dat mensen het van zich afduwen, er niet aan willen en zich verzetten tegen het Woord van God op dit punt, dan openbaart zich in de weg van dit vermaan iets van verharding en past wel kerkelijke tucht.

Als de algehele stijl van de christenen vaak niet zo sterk gestempeld is door de radicale navolging van Christus, dan moet daar eerst aan gewerkt worden. Als (te snel) de kerkelijke tuchtprocedure in werking wordt gezet (afhouding en verdere stappen) maakt de kerkenraad – onbedoeld! – het moeilijker om een groeiend inzicht in de weg van Christus te krijgen. De kerkenraad geeft zichzelf en betrokkenen dan onvoldoende ruimte voor een langer traject van onderwijs en bemoediging en zet dit met tuchtmaatregelen zelfs onder druk, waardoor zo'n traject bij voorbaat dreigt te mislukken. Daarom vinden wij het belangrijk om veel aandacht te geven aan de mogelijke achtergronden bij kerkleden in situaties van huwelijksmoeite, echtscheiding, en hertrouwen. Het gaat er dus niet om de kerkelijke tucht als minder belangrijk af te doen of afhankelijk te maken van het geloofsinzicht. Het gaat er wel om dat wij de pastorale hulp van de kerk voor gemeenteleden op weg naar groei in zulke situaties niet te eenzijdig over de lijn van *confronterend vermaan* laten lopen, maar ruimte scheppen voor vormen van onderwijs en bemoediging. Wij willen het element van verharding in zonde duidelijk onderscheiden van mogelijke andere achtergronden van de handelingen van mensen.

Een ander punt is of het openbare karakter van de echtscheiding of de ernst van de zonde niet om de tucht vraagt. Als een kerkenraad in geval van echtscheiding geen tucht toepast, wordt hem verweten dat hij de zaak maar op z'n beloop laat. (Dit verwijt kan overigens ook gemaakt worden als de kerkenraad stille censuur toepast en die later weer opheft).

Juist in dit soort situaties voeren we een pleidooi om *andere vormen van afkeuring* te gebruiken dan de censuur. De kerkenraad stelt de zonde aan de kaak, waarschuwt de gemeente ervoor, maar geeft tegelijk ruimte aan de betrokkenen om in geloof te groeien. Deze vorm van afkeuring past bij die situaties waar geen sprake is van verharding in zonde.

9.3 Advies

We adviseren twee maatregelen.

a. Het uitspreken van een openlijk vermaan.

De kerkenraad laat de gemeente weten dat br. en zr. X willen gaan scheiden en dat ze hiermee handelen tegen Gods bedoeling in. In de Bijbel komt dit publieke vermaan voor (Mat. 18: 17; 2 Kor. 2: 6; Gal. 2: 14 en 1 Tim. 5: 20 – dit onderwijs is bij ons weliswaar opgenomen in de hele procedure van de tucht, maar het kan ook als aparte handeling worden gezien). In de praktijk zou zo'n bestraffing gepaard kunnen gaan met (eenmalige) afhouding van het avondmaal. Maar dan moet duidelijk gemaakt worden dat die afhouding een ánder karakter heeft dan die bij een beginnende tuchtprocedure.

b. Het bekendmaken van een standpunt door de kerkenraad.

De kerkenraad kan bij echtscheiding (of hertrouwen) de gemeente laten weten de stappen van de betrokkenen, in het licht van Gods Woord, af te keuren, maar aan hun eigen verantwoordelijkheid over te laten. Hij kan dit doen door publicatie in het kerkblad of door afkondiging.

Deze mogelijkheden vormen een instrument om de publieke afkeuring van de zonde en daarmee het weren van de invloed van deze zonde in de gemeente, te laten samengaan met ruimte voor mensen op wie de typering 'verharding' niet van toepassing is. Het gaat dus niet om een afschaffing van de kerkelijke tucht, maar om een verfijning van het instrumentarium, waarmee wij twee doelen tegelijk willen dienen: a. meer recht doen aan veel betrokkenen, b. meer recht doen aan het publieke karakter van de zonde.

Dit punt samengevat:

1. Kerkenraden moeten de tucht blijven toepassen als betrokkenen zich verharden of verzetten tegen het onderwijs uit Gods Woord. Als iemand zich gedraagt als een ongelovige en zich niet laat aanspreken op zijn daden. Dan manifesteert hij of zij zich als een vijand van het Koninkrijk. Tucht wordt dan toegepast over hen die zich niet willen laten gezeggen door Gods woorden.
2. Maar er is terughoudendheid geboden wanneer er sprake is van gebrek aan inzicht, zwak geloof, psychisch onvermogen of als er sprake is van een oprecht verschil van mening. Voorwaarde moet dan steeds zijn dat er samen (kerkenraad en betrokkenen) vanuit Gods Woord over gesproken kan worden. Als er geen vrijmoedigheid is tot voortgaande tuchttoefening (afhouding) zal de weg van stimuleren van geloofsgroei gekozen moeten worden. Ook dit is tucht, maar dan in opvoedende, onderwijzende en bemoedigende zin.
3. Als er geen tuchtstappen gezet worden, is de kerkenraad niet gedwongen passief te zijn. Er kunnen ook andere maatregelen getroffen worden in de zin van een openlijk vermaan of een bekendmaking aan de gemeente.

10 Hertrouwen

Veel gescheiden gemeenteleden willen weer een nieuw huwelijk sluiten. Kan de kerk altijd hertrouwen na scheiding toestaan of meewerken aan de kerkelijke sluiting? Wij komen uit bij de suggestie: na echtscheiding kan een tweede huwelijk niet kerkelijk bevestigd worden.

De kerk heeft een probleem als een kerkelijke bevestiging gevraagd wordt van een tweede huwelijk na scheiding. Eerst moet dan worden nagegaan of – als er gewerkt wordt met gronden – de scheiding wettig is. Indien dit het geval is, is hertrouwen mogelijk. Maar ook indien het voorgaande huwelijk niet ‘wettig’ beëindigd is, kan een kerkenraad vanuit pastorale motieven toestemming geven. Overleg met een andere raad is nodig indien het gaat om twee gescheidenen. Zo zouden meer moeilijkheden te noemen zijn. En als de kerkenraad toestemming geeft, kunnen er nog vanuit de gemeente bezwaren worden gemaakt. En als die zouden worden toegestemd, wat is dan de situatie? Kortom, er zijn veel moeilijkheden op dit punt.

Wij stellen voor dat de kerken samen overwegen of het niet beter is een duidelijke regel te stellen: een huwelijk kan *na echtscheiding niet kerkelijk bevestigd* worden. Onze overwegingen daarbij zijn:

- a. Christus legt grote nadruk op ons jawoord. Uw ja is ja en wat je een keer beloofd hebt blijft van kracht. De kerk moet, helaas, aanvaarden dat beloften gebroken worden. Maar het past bij de stijl van het Koninkrijk dat er dan geen tweede jawoord volgt. De enige mogelijkheid is dat er verzoend wordt en dat de twee gescheidenen weer samen verder gaan.
Door deze regel lijken sommigen benadeeld te worden. Want als de kerk in bepaalde gevallen zegt: ‘u bent niet gebonden’, lijkt een tweede huwelijk niet uitgesloten. Toch zijn we ook dan van mening dat het beter is ongehuwd verder te leven.
- b. De kerkenraad moet een oordeel geven, maar vaak hebben de situaties zich in het verleden voorgedaan en dit maakt een goed oordeel moeilijk. Bezwaren die worden ingebracht, kunnen moeilijk goed beoordeeld worden als de raad al ja heeft gezegd. Daarom kan de kerk beter geen actieve rol spelen in het legitimeren van een tweede huwelijk.
- c. Door een nadrukkelijke betrokkenheid van de kerk bij het sluiten van een huwelijk kan de christelijke definitie bewaakt worden. In het geheel van de voorbereiding op het huwelijk en de huwelijkssluiting moet de functie van de kerk versterkt worden. Dan moet er juist geen beweging volgen waarbij de kerkelijke huwelijkssluiting minder gewicht zou krijgen. Dat is het geval wanneer de burgerlijke huwelijksvoltrekking min of meer gevolgd wordt, zoals ongeveer de lijn is vanaf de synode van Leusden. Daarentegen moet de kerkelijke huwelijksdienst meer accent ontvangen. Bijv. door de naamgeving. Een aanduiding als ‘kerkelijke inzegening’, ‘kerkelijke huwelijkssluiting’ of ‘bevestiging’ is beter dan de formulering (zoals die nu is): ‘een zegen over het huwelijk wordt gevraagd’.
Als de kerk de kerkelijke ceremonie bij het sluiten van een huwelijk méér gewicht geeft en juist in tegenstelling hiermee de betrokkenheid van de kerk áchterwege laat bij het sluiten van een tweede huwelijk, kan ze hierin laten zien hoe ze staat tegenover dit tweede huwelijk. Het is een instrument om de ondersteunende rol van de kerk bij een christelijke levensstijl inzake huwelijk en echtscheiding te vergroten.

11 Voorkomen van problemen

Met spreken over echtscheiding voorkomen we nog geen scheiding. Daarom is het belangrijk voor de kerk om mensen die willen gaan trouwen toe te rusten tot het huwelijk en aan getrouwdeden bijbels onderwijs over het huwelijk te blijven geven. Hier heeft de kerk nog veel werk te verzetten.

Huwelijken die onvoldoende geestelijke basis hebben, kunnen leiden tot echtscheiding. De kerken moeten een actievere rol krijgen in de voorbereiding op het huwelijk. Op deze wijze wordt gewerkt aan preventie. Als extra energie gestoken wordt in het geven van bijbels onderwijs over het huwelijk, wordt het kwaad van de echtscheiding mede bestreden. Kerkenraden zouden een actievere rol moeten gaan spelen in:

a. *Huwelijksvoorbereiding.* Als de kerkenraad geen goed beeld heeft van de geestelijke basis van een aanstaand echtpaar mag hij geen medewerking verlenen aan de kerkelijke huwelijksluiting. Daarom zal hij energie moet steken in huwelijks catechisatie. Eén gesprek dat een predikant voert met een bruidspaar, zo'n paar weken voor de sluiting van het huwelijk, is niet voldoende. Kerkelijke huwelijksluiting kan bijv. gekoppeld worden aan deelname aan een serie gesprekken in het kader van de voorbereiding.

b. Na de huwelijksluiting is een *'herhalingscursus'* gewenst. We noemen dit 'counseling', waarbij relationele en pastorale aspecten aan bod komen. De geslotenheid van het huwelijksleven moet in de kerk doorbroken worden. Het is geen privé-sfeer, waar een ouderling niets mee te maken zou hebben. Naast de kerkenraad zullen er binnen de Gereformeerde Kerken mensen moeten zijn die capabel zijn om gehuwden te begeleiden (psychologisch, therapeutisch). Het moet in de kerk niet langer normaal zijn dat gehuwden hun echtscheiding alleen burgerlijk regelen, waarbij de kerk vaak achter de feiten aanloopt. In geval van huwelijksmoeiten, die vaak op een echtscheiding uitlopen, moet de functie van de kerk versterkt worden. Daarbij is verdere bezinning op de publieke functie van de kerk in de samenleving nodig.

12 Samenvatting

We zetten de belangrijkste conclusies uit dit rapport nog eenmaal op een rij:

- a. De gehouden enquête wijst uit dat richtlijnen die synodes hebben gegeven aan de kerken, onvoldoende houvast bieden bij allerlei concrete situaties.
- b. De gebruikelijke kerkelijke benadering, waarbij gewerkt wordt met twee (eventueel drie) schriftuurlijke echtscheidingsgronden en waarbij naar analogie van wat in de Schrift staat, gewerkt wordt, voldoet niet. Als we ons beperken tot slechts enkele basisregels versmallen we het brede spectrum van de bijbelse gegevens.
- c. We willen het hele onderwijs van de Schrift betrekken bij ons oordeel over huwelijk en echtscheiding. Dan rekenen we zowel met het zevende gebod als met andere woorden.
Dan concluderen we:
 - Christus wijst echtscheiding en hertrouwen af als niet passend in de stijl van wie Hem volgen.
 - De regel is dat het huwelijk, waarbij de belofte ‘totdat de dood ons scheidt’ is gegeven, moet blijven bestaan.
 - Het past bij de stijl van het koninkrijk om bij overspel niet aan te sturen op ontbinding van het huwelijk, maar op berouw, vergeving en verzoening.
- d. Er kunnen zich onvoorziene situaties voordoen waarin de regel van het gebonden blijven onbillijke gevolgen kan krijgen.
- e. We moeten de woorden uit 1 Korintiërs 7 niet verwerken tot een echtscheidingsgrond, maar als voorbeeld van een mogelijke manier van handelen.
- f. Uit het hele onderwijs komt ook naar voren en daar moeten we ook mee rekenen:
 - het huwelijk zal eenmaal verdwijnen,
 - het ongehuwd zijn moet meer gewaardeerd worden,
 - een moeilijk huwelijk kan worden volgehouden als we geluk niet naar aardse maatstaven afmeten;
 - ook moeten we de (huwelijks)zonde wegdoen en er rekening mee houden dat de liefde van Christus onbegrensd is.
- g. In situaties van echtscheiding is een scheiding van tafel en bed sterk aan te bevelen.
- h. Tucht blijft nodig in geval van verharding of verzet tegen Gods Woord.
- i. Bij tuchttoefening moeten we rekening houden met zwak geloof en streven naar groeiend inzicht in de weg van God.
- j. In plaats van tucht is het uitspreken van een publiek vermaan te overwegen. Daarmee geeft de kerkenraad aan dat hij de echtscheiding afkeurt, maar geen tucht gebruikt, omdat de betrokkenen geen verharde zondaars zijn, maar op dit punt zwakke gelovigen.
- k. De kerken moeten als algemene regel overwegen dat een tweede huwelijk na echtscheiding niet kerkelijk bevestigd kan worden.
- l. De kerken moeten energie steken in kerkelijke huwelijksvoorbereiding en counseling.

Naschrift: Informatie over de Raad van Advies aan de kerken

In opdracht van de synode van Zuidhorn hebben deputaten huwelijk en echtscheiding een Raad van Advies (RvA) ingesteld om kerkenraden te adviseren inzake echtscheiding en hertrouwen. Sinds begin 2003 hebben veel kerkenraden de weg naar de raad al gevonden.

Tot de taak van deze raad behoort ook de kerken te informeren met betrekking tot huwelijksvoorbereiding, huwelijks counseling (relationele en pastorale hulp bij huwelijksproblemen). In samenwerking met diverse instanties binnen onze kerken is met de voorbereiding van de uitvoering hiervan een start gemaakt.

Positie van de Raad van Advies

De RvA wil vooral *een advies* geven door in te gaan op een concrete vraag van een kerkenraad.

De leden van de RvA zijn adviseurs en geen arbiters, ook al worden zij misschien wel zo door de kerkenraden gezien. Gevolg daarvan is dat een advies in de praktijk te veel gewicht krijgt.

De RvA vormt echter geen rechtbank (in het Duits 'Ehegericht') en heeft ook niet de bevoegdheid om rechtsgeldige uitspraken te doen (zoals bijv. kerkelijke vergaderingen).

Ook is hij er niet om in spoedberaad noodhulp te bieden in acute crisissituaties.

De RvA heeft voor elke adviesaanvraag *een termijn van ongeveer zes weken* nodig om tot een goed afgewogen eindadvies te komen.

De werkafspraken binnen de RvA zijn vastgelegd in een Protocol.

De RvA ontvangt bij voorkeur de adviesaanvragen van kerkenraden digitaal.

De RvA wordt bijgestaan door twee adviseurs uit Kampen, die geen leden van de Raad zijn.

Deze adviseurs uit Kampen denken mee vanuit hun deskundigheid (kerkrecht en ethiek) en reageren op eigen initiatief. Ze dragen geen verantwoordelijkheid voor het eindadvies. Daarvoor zijn de leden van de RvA zelf aansprakelijk.

Vereisten voor een adviesaanvraag

Het is belangrijk dat de kerkenraden weten, aan welke vereisten een adviesaanvraag over echtscheiding en hertrouwen behoort te voldoen.

1. algemeen

- alle informatie over personen moet anoniem zijn
- informatie over leeftijden, aantal jaren huwelijk, eventuele kinderen
- formuleer kort en bondig de concrete adviesaanvraag
- stuur eventueel belangrijk materiaal uit de notulen (zonder namen, dus geanonimiseerd) mee

2. begin van het huwelijk

- informatie over de voorgeschiedenis, de start
- goed begin of van te voren gewaarschuwd, dingen verzwegen?

3. moeilijkheden

- van welke aard, derde in het spel?
- welke oorzaak/oorzaken van ontwrichting?
- hoe aan gewerkt, met welk resultaat?
- wanneer vermaan, op welke gronden censuurmaatregelen?
- wederzijdse bereidheid bij pogingen tot verzoening?

4. huwelijksbreuk

- welke beoordeling en besluitvorming is door de kerkenraad gegeven en notulair vastgelegd?
- welke boodschap over eventueel hertrouwen is aan betrokkenen meegedeeld?
- censuurmaatregelen gewenst?
- oordeel van de kerkenraad aanvaard?
- tekenen van berouw en verootmoediging (vgl. art. 75)?
- bekendmaking aan de gemeente?

5. hertrouwen

- tijdsverloop en ontwikkeling nieuwe relatie
- tekenen van berouw en verootmoediging?
- bekendheid in de gemeente

6. informatie naar en van betrokkenen

- de adviesaanvraag wordt in overleg met betrokkenen ingediend, met vermelding of zij zich in de beschrijving van hun situatie herkennen; eventueel berichten betrokkenen hun eigen visie (via aanvraag van de kerkenraad).

Adres van de Raad van Advies:

P.J.Trimp, Lijsterbeslaan 7, 7771 DM Hardenberg – email: rva.huwelijkscheiding@gkv.nl

Inhoudsopgave

ECHTSCHIEDING EN HERTROUWEN?	1
Vooraf	1
1 EEN NIEUWE BENADERING	2
2 STAND VAN ZAKEN EN KNELPUNTEN	3
2.1 Enquête	3
2.2 Analyse van onze tijd en cultuur	3
2.3 Benadering van echtscheidingsvragen	4
2.4 De vragen op een rij	5
3 WAT ZEGT DE BIJBEL?	7
4 IN HET LICHT VAN DE BIJBEL OMGAAN MET ECHTSCHIEDING	9
4.1 De bestaande benadering	9
4.2 Bezwaren	10
5 EEN ANDERE BENADERING VANUIT DE BIJBEL	12
5.1 Weer de Bijbel lezen	12
5.1.1 Onderwijs van Jezus	12
5.1.2 De bergrede	13
5.1.3 Het zevende gebod	13
5.1.4 Navolging van Jezus	13
5.2 Toepassing	14
5.2.1 Het koninkrijk	14
5.2.2 De zonde wegdoen	15
5.2.3 Christelijke liefde is onbegrensd	16
6 ASPECTEN VAN HANDELEN	20
6.1 In welke bedding staan iemands keuzes en gedragingen?	20
6.1.1 Geestelijk inzicht in het koninkrijk	20
6.1.2 Zwakke geloofsrelatie	20
6.1.3 Ander inzicht	20
6.1.4 Geluk buiten en verzet tegen God	21
6.2 Kerkelijke hulp	21
6.3 Factoren bij het beoordelen van situaties	21
6.3.1 Autonomie	22
6.3.2 Kwaliteit	22
6.3.3 Psychologisering	22
6.3.4 Emancipatie	23
6.3.5 Wetgeving	23
7 SCHEIDING VAN TAFEL EN BED	25
8 SITUATIES	27
9 TUCHT OF GEEN TUCHT?	29
9.1 Waarom tucht bediend wordt	29
9.2 Andere mogelijkheden	29
9.3 Advies	31
10 HERTROUWEN	32
11 VOORKOMEN VAN PROBLEMEN	33

12	SAMENVATTING	34
	Naschrift: Informatie over de Raad van Advies aan de kerken	35
	Positie van de Raad van Advies	35
	Vereisten voor een adviesaanvraag	35
	Inhoudsopgave	37